

ПРАВЕН ДИЈАЛОГ

БР. 12

Институт за човекови права

Содржина

Состојбата во Република Македонија VIS A VIS човековите права и слободи	
— Иџет Мемети.....	2
Ерозија на правниот систем во Република Македонија	
— Вера Коцо.....	6
Детерминанти во остварувањето на основните слободи и права на човекот и граѓанинот	
— д-р Трендафил Ивановски.....	14
Извршување на одлуките на Европскиот Суд за Човекови Права кои се однесуваат за Република Македонија	
— м-р Костадин Богданов.....	20
Главните трендови поврзани со слободата на изразување во Р.Македонија	
— Филип Медарски.....	27
Медиумите и човековите права	
— Гордана Дувњак.....	30
Како апелационен суд потврди првостепена пресуда во која како решителен факт е наведено дека РМ е земја потписничка на Шенгенскиот договор?	
— м-р Гоце Коцевски.....	34
Право на работа	
— м-р Мимоза Илиеска.....	44

декември, 2016

Состојбата во Република Македонија VIS A VIS човековите права и слободи

Иџет Мемети

Улогата на Народниот правобранител - во услови на поделба на власта е да биде институцијата која има за цел да сигнализира законитост и одговорност во практикувањето на властите. Оваа позиција од една страна му овозможува непристрасно да ја согледа состојбата во функционирањето на управата/администрацијата, судството, јавните претпријатија или со еден збор на централната и локалната власт, но од друга страна претставува обврска да биде крајно внимателен при соопштувањето на неговите ставови, од причина што секоја негова критика мора да биде издржана, поткрепена со факти, со цел да биде прифатена.

Нашето општество веќе две години е во длабока политичка криза, можеби зборот „длабока политичка криза“ е премек за реално отсликување на состојбите. Со обелоденувањето на аферата со масовното прислушување, под сомнеж се стави функционирањето на целиот систем, а особено институциите на кои основна надлежност им е безбедноста и сигурноста на граѓаните.

Сведоци сме на ерозија на системот - нефункционални институции, кои меѓусебе имаат лоша комуникација, што, пак, директно влијае на прекршувањето на правата на граѓаните и нивниот квалитет на живеење.

Општо е познато дека во состојби на криза на системот, човековите слободи и права се први на удар, а институциите за заштита стануваат немоќни, особено поради несоработката на властите.

Може да се констатира дека трендот на игнорантскиот однос на одредени институции кон Народниот правобранител и натаму продолжува, иако во меѓувреме сите релевантни меѓународни институции, вклучувајќи го и добропознатиот експертски тим на Прибе, упатуваат токму на спротивното - на целосна и квалитетна соработка, со единствена цел, граѓаните на брз и ефикасен начин да си ги остваруваат своите права.

Администрацијата наместо во полза на граѓаните работи во полза на партиите. Загрижувачки се појавите кога институции спроведуваат партиски агенди. Омбудсманот, во неколку наврати, го критикуваше функционирањето на институциите и по поставувањето на дополнителните министри.

Се додека се практикува системот на групни вработувања на етничка основа, преку кој се врши манипулација на граѓаните, без конкретна анализа на потребите на администрацијата нема да можеме да зборуваме за квалитетен административен

систем. Напротив и понатаму ќе се соочуваме со гломазен бирократски апарат, со комплицирани управни процедури кои непотребно ги оптеретуваат и истоштуваат граѓаните.

Само за потсетување, во март годинава кога се презентираше Годишниот извештај на Народниот правобранител јавноста беше информирана дека во 2015 година (годината кога почна кризата) беа примени најголем број на поплаки од граѓани, од кога постои институцијата Народен правобранител.[1] Во овој Извештај констатирани се бројни индивидуални, но и групни повреди како појави на масовно прекршување на човековите слободи и права. Незаконското следење на комуникациите, полициската бруталност при вршењето на полициските работи, бегалската криза, лошиот затворски систем, притисоците врз средношколците, противзаконската наплата на радиодифузната такса, ретроактивното укинување на правата за социјална заштита, беа само дел од појавите на масовно прекршување на човековите слободи и права.

За жал и оваа година не се променија состојбите, се уште имаме нефункционални институции на кои граѓаните не им веруваат, продолжува неквалитетното одлучување за правата на граѓаните, со еден збор, не се промени степенот на почитување на човековите слободи и права.

Минатата година е констатирана појава на масовно прекршување на правото на приватност на личниот и семејниот живот на граѓаните, поради противзаконското следење на комуникациите, оваа година има појава на зголемена полициска бруталност врз демонстрантите, кои протестираа поради одлуката на Претседателот на државата за групна амнестија и бараа повлекување на оваа одлука.

Полициска бруталност констатирана е и при транспортот на притворените лица од случајот „Дива населба“, од затворите до судницата. По спроведена квалитетна истрага Народниот Правобранител поднесе барања за покренување на казнена одговорност за полициските службеници за кои убедени сме дека извршиле дело Малтретирање во вршење на служба. Но, што се случи? Досега ниту една пријава не е прифатена. Но не само тоа, неприфатливо е молчењето на Јавното обвинителство, кое или воопшто не одговара на дописите на Народниот правобранител, или одговорите се доставуваат во стилот да се задоволи формата, но не и суштината, иако ние со крајна внимателност се впуштаме во поднесување на конкретно барање за казнена одговорност.

Не се прифатени ниту трите барања за казнена одговорност кои ги поднесе Омбудсманот против затворските службеници, кои во најмала рака се однесуваат како шерифи сметајќи дека осудените и притворените лица не треба да ги уживаат правата дадени со меѓународните конвенции и домашната легислатива. Овие пријави покажуваат дека нема подобрување ниту во затворскиот систем кој со години е предмет на критики, не само од институцијата Народен правобранител, туку и од

страна на сите релевантни меѓународни институции задолжени за нивно мониторирање.

Констатирано е и дека нема никакво подобрување во однос на здравствениот систем во затворите, напротив годинава се плати со неколку изгубени човечки животи.[2] Неприфатливо и крајно нехумано е три години да не се имплементираат законски измени кои одат во насока на подобрување на здравствената заштита, затоа што секој поединец има право на пристап до здравствена заштита, па и лицата кои од различни причини се или во притвор или на издржување на затворска казна.

На крај, околу последните измени и дополнувања на Законот за народниот правобранител, со кои се надевам дека Народниот правобранител[3] ќе стане национална институција за промоција и заштита на човековите слободи и права со полн капацитет.

Имено, од април следната година Народниот правобранител ќе може да промовира човекови слободи и права. Ќе може да дејствува како „пријател на судот“, со што ќе учествува во судските постапки во кои тој или странките ќе го побараат тоа, во кои ќе му биде овозможено увид во списите и активно да учествува со право да даде предлози и мислења.

Исто така, предвидено е судот да ги земе предвид барањата и предлозите на Народниот правобранител, како и неговите препораки или укажувања дадени пред органите над кои надлежно постапува, за сите постапки што се водени пред Народниот правобранител.

Судовите треба да го прифатат Народниот правобранител како пријател, затоа што само со заедничка соработка може да се надеваме на подобрување на квалитетот на судската заштита.

Но, за да профункционираат овие измени потребно е и финансиско и кадровско зајакнување на институцијата, констатација која не е само моја, туку и на експертската група на Прибе, како и на итните реформски приоритети кои Европската комисија ги постави пред Република Македонија. Ако и властите гледаат на овие препораки како можност за зајакнување на институцијата, тогаш убеден сум дека многу скоро квалитетно ќе ги спроведеме направените измени, затоа што само со взаемна соработка на сите нивоа можеме да помогнеме граѓаните да имаат еднаков пристап до правото и правдата.

[1] Годишен извештај за степенот на обезбедувањето почитување, унапредување и заштита на човековите слободи и права – 2015.

[2] Годишен извештај за степенот на обезбедувањето почитување, унапредување и заштита на човековите слободи и права 2015, Посебен извештај за општите состојби во однос на остварување на правата на жените кои се на издржување казна затвор во КПД „Идризово“ 2016

[3] Измени и дополнувања на Законот за народен правобранител (Службен весник на РМ бр 181/16)

Ерозија на правниот систем во Република Македонија

Вера Коцо

Во сферата на општествено политичкиот живот на Република Македонија постојано се говори и укажува како од страна на дел од домашната експертска јавност и граѓанскиот сектор така и од меѓународни фактори кои ги следат состојбите во земјата на ерозија (разорување, постепено деградирање) на правниот систем во државата. Овие укажувања се однесуваат на проблеми од аспект на владеење на правото, повреда на основните човекови права и слободи гарантирани со Уставот на Р.М. и меѓународните документи ратификувани согласно Уставот, како и нарушување на севкупниот демократски процес во општествено политичкиот развој на земјата.

Итните реформски приоритети на државата што беа зацртани од страна на Европската комисија како и препораките од Групата на високи експерти за системски прашања во однос на владеење на правото и фундаменталните права, деполитизација на јавната администрација, слободата на изразување и изборната реформа од јуни месец 2015 година може да се каже дека не ги постигнаа очекуваните резултати, поради недоследната имплементација на истите во соодветни промени и законска регулатива во соодветната област. Адресираните системски слабости поврзани со следењето на комуникациите и содржината на прислушуваниите разговори заедно со останатите слабости во системот ја втурнаа земјата во политичка криза. Во овој период беше изготвена и Стратегијата за реформи во правосудниот сектор за период 2016-2020 година која претрпе сериозни критики од релевантни институции на граѓанското општество во смисла дека не ветува итни и сериозни промени поради што е несоодветна на итните реформски приоритети. Ова уште повеќе што истата е донесена без поширока стручна расправа во врска со предложените решенија на проблемите во областа судство. Стратегијата содржи и нереална оценка за успешноста на досега спроведените реформи наспроти констатациите за бројните недостатоци кои произлегуваат од извештаите на меѓународните фактори и од аналитичките истражувања на дел од граѓанските организации. Во оваа смисла мерките предвидени во врска со обезбедување на повисок степен на независност на судството воопшто не предвидуваат некакви промени во врска со конкретните забелешки поентирани во реформските приоритети на Европската комисија од аспект на професионалноста на Судскиот совет(понатаму СС) како самостоен и независен орган на судската власт. По измените на законската регулатива во 2005 година СС е со зголемен број на судии-осум од вкупниот број од петнаесет членови на тој совет. Истите како членови на СС се оддалечуваат од вршењето на судиската функција подолг временски период заради својот долгогодишен мандат и остварувајќи ја само функцијата член, се дефокусираат од актуелните проблеми што го тиштат судството без било каков квалитетен придонес во разрешувањето на актуелните проблеми и состојби. Од овој аспект може да се забележи дека за член на СС може да биде избран секој судија кој во моментот

на објавување на огласот врши судиска функција со најмалку 5 години судиски стаж и највисоки позитивни оценки во последните три години во вршењето на судиската функција . Овој услов не преставува доволен показател за некое квалитетно работно искуство кое ќе гарантира висок степен на професионалност и допринос во работата на СС .Додека условот за останатите членови кои треба да бидат од редот на истакнати правници со најмалку 15 години работно искуство во правната професија ,со положен правосуден испит и кои се истакнале со научна и професионална работа или со свое јавно делување, праксата покажува дека не се почитува. Прашањето на деполитизација во назначувањето и унапредувањето на судии и јавни обвинители и понатаму е актуелно исто како и самиот избор на квалитетни членови на Судскиот совет и Советот на јавни обвинители на што постојано се укажува . Иако не се извршени соодветни промени во системот за избор (критериуми и постапка) сепак пред евентуалните парламентарни избори во април месец СС објави огласи за избор на судии во поголем број како и претседатели на судови, што се случи и во септември месец кога се избраа 25 судии во различни судови, а што секако остави лоша слика во поглед на довербата на граѓаните за независноста од политички влијанија на овој судски орган. Судскиот совет како самостоен и независен орган на судството кој треба да ја обезбедува и гарантира самостојноста и независноста на судската власт, преку остварување на своите функции согласно со Уставот и законите (чл. 2 од Законот за СС) не ја постигна предвидената цел допуштајќи јавноста да перцепира политички влијанија, партизација и нетранспарентност како атак врз независноста и непристрасноста на судството.

Препораките на ГРЕКО за одвојување на истражната постапка од постапката за пресудување беа несоодветно протолкувани од страна на законодавната власт со носење на нов закон за Советот за утврдување на факти и покренување постапка за утврдување одговорност на судија(понатаму СУФ), со цел да се одвои постапката за прибавување на податоци и докази за нестручно и несовесно вршење на судската функција и дисциплинската одговорност од постапката за избор и разрешување на судии и претседатели на судови. Тој закон се донесе пред да се обезбедат услови за тоа, во скратена постапка , без јавна расправа од стручната јавност и со бројни недостатоци . Уште позначаен е фактот што за носењето на овој закон со кој се формира нов самостоен и независен орган воопшто нема уставна основа , туку неговото донесување се темели на некаква корелација и врска со Законот за судски совет (согласно дадените причини од страна на предлагачот на законот) Аналитичките согледувања на законот(анализа на законот за СУФ од ИЧП) во поглед на надлежностите на СУФ наспроти СС укажуваат дека не се работи за самостоен и независен орган , туку напротив дел од надлежностите се преклопуваат особено кај прибирањето на докази во поглед на вината што се става на товар на судијата или претседателот на судот во конкретната постапка .Реакциите од стручната јавност и граѓанскиот сектор не беа пречка да се спроведат избори за членови на тој совет чија работа е непозната за јавноста , освен финансиските импликации кои не постоеја за предлагачот на законот. Во самиот закон е определено дека платите на членовите на

СУФ се во висина на платите на членовите на СС (чл.31 од Законот за СУФ) , а секако и формирањето на предвидената техничка служба ќе ги зголеми финансиските издатоци.

Мислењето и препораките на Венецијанската комисија дадени по повод оцената на Законот за СУФ укажаа на потребата од широка политичка поддршка на сите релевантни фактори при носење на закони во спротивно се ризикува ваквата активност да биде протолкувана како можност за воспоставување на контрола над тие судски органи , а со тоа и на судството во целост , поради што се препорачува функциите на Советот за утврдување на факти да се вратат на Судскиот совет.

Ерозијата во правниот систем и други општествени слабости како: надзорот над следењето на комуникациите , независноста на регулаторните , контролни и надзорни тела , изборниот процес, проблемите во јавниот радиодифузен сервис и други слабости ја предизвикаа политичката криза која сериозно го наруши општествено политичкиот живот во земјата. Овие состојби се одразија во различни сегменти на правосудниот систем оставајќи сериозни сомневања и индиции за посериозни влијанија на извршната власт особено во работењето на Јавното обвинителство поради што неминовно се јави потреба од основање на Специјално јавно обвинителство за гонење на кривични дела кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите во земјата . Поради тоа во септември 2015 година се донесе и Законот за Јавно обвинителство за гонење на кривични дела поврзани со содржината и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите. Меѓутоа итната постапка за избор на специјалниот јавен обвинител како потреба наметната од состојбите во земјата за заштита на јавниот интерес и правата и слободите на граѓаните не ги спречи понатамошните опструкции кон оваа институција како по однос на побараниот тим на јавни обвинители од страна на избраната Јавна обвинителка така и по однос на пробивање на законскиот рок од 35 дена за обезбедување на финансиски средства потребни за работа на тоа обвинителство . Специјалното јавно обвинителство(понатаму СЈО) сепак успеа да се формира и започна со работа во декември месец 2015 година но и понатаму се соочува со проблеми во соработката со другите институции со кои е поврзано неговото работење (судови, мвр, останати обвинителства и др.) што преставува серозна кочница во навремено извршување на неговата работа. Истовремено постојано се удира на кредибилитетот и дигнитетот на таа институција со јавно омаловажување на личноста и професионалната кариера на Специјалната јавна обвинителка за што сведочи начинот на кој беше презентирано неодамнешното телевизиско интервју на истата, што укажува на непрофесионалниот однос на медиумот кој тоа го дозволи , но останува прашањето зошто тоа го дозволи , при што не може да се исклучи сомнежот за политичко влијание на тој медиум кој сакаше да изврши дискредитација на институцијата специјален јавен обвинител.

Во моментот кога се донесе Законот за СЈО со консенсензуален договор на четирите поголеми политички партии во земјата се направи превид за потребата од

формирање на специјален суд или посоодветно на устроеното системско решение во поглед на стварната надлежност на судовите ,специјален оддел во Кривичниот суд Скопје I Скопје , во кој ќе се процесуираат и работат предметите што произлегуваат од работата на СЈО во врска со содржината на прислушуваниите разговори. На овој начин ќе се избегнеа дополнителните проблеми во донесувањето на одлуки спротивни на домашната и меѓународната пракса од аспект на примена на мерката притвор, како што објективно се покажа во работата на судот и евентуални други несоодветни одлуки од значење за заштитата на основните човекови права и слободи , имајќи го во предвид фактот на политички влијанија во судството.

Сепак најдрастичен пример за опструкција на СЈО е одлуката на претседателот на државата за колективно помилување на 57 осомничени лица за кои биле поднесени кривични пријави или поведени кривични постапки. Оваа злоупотреба на службената положба на претседателот на државата со која ги пречекори своите уставни и законски овластувања допринесе да се наруши и стопира работата на СЈО во што туку започнатата борба против корупцијата и криминалот на највисоко ниво. Ваквата одлука на претседателот на државата за колективно помилување беше донесена врз основа на член од Законот за помилување кој е укинат и не може да произведе правно дејство , но сепак одлуката произведе доста проблеми и предизвика разни толкувања во стручната јавност , по што претседателот бараше начин за отповикување на таквата одлука и ги повикуваше помилуваните лица да поднесат барање дека не сакаат да бидат помилувани . Истовремено изјавуваше дека одлуката за помилување ја донел со цел да помогне во разрешување на политичката криза во земјата иако беше многу јасно дека неговото однесување преставува кривично дело за кое следува како кривична така и политичка одговорност за поткопување на правниот поредок на државата . Меѓутоа веќе еродираниот правен систем не најде сили за било каква пресметка со ваквата сериозна повреда на државните интереси кои произлегоа од Пржинскиот политички договор, ниту пак за заштита на човековите права и основни слободи согласно меѓународните документи (Европската конвенција за човекови права и други меѓународни конвенции против корупција). Несериозното(кажано во најблага форма) однесување на претседателот на државата со донесување на одлуката за помилување на поголем број на лица за кои во јавноста немаше информации дека против нив се води некаква кривична постапка предизвика низа повреди предвидени како кривични дела во законите на државата од кривично правната област. Истовремено ги наруши темелните вредности гарантирани со Уставот како поделба на државната власт на законодавна ,извршна и судска, владеење на правото и основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати во меѓународното право и утврдени во чл.8 од Уставот Притоа ја погази и обврската на државата за заштита на човековите права предвидени во Европската конвенција за човекови права и другите меѓународни договори ратификувани согласно Уставот на Р.М.

Од одговорноста за нарушување на вредностите на правниот систем не може да се екскулпира ниту Уставниот суд на државата како највисок орган на Републиката кој ја штити уставноста и законитоста (чл.108 од Уставот) Имено Уставниот суд со својата одлука за укинување на Законот за изменување и дополнување на Законот за помилување од 2009 година ,му овозможи на претседателот на државата да може да врши помилување на лица осудени за кривични дела против изборите и гласањето предвидени во Кривичниот законик на Р.М .со што во дадениот момент на преземање на активности од страна на СЈО против сторителите на такви дела во изборниот процес беше блокирано на самиот почеток . Причината за донесување на ваква одлука Уставниот суд ја банализираше со образложение дека основната цел на укинатиот закон била да не се дава помилување за наведените кривични дела поради превенција од вршење на истите во иднина, како и сузбивање и истакнување на важноста за заштита од кривичните дела. Поради тоа Уставниот суд смета дека превенцијата од вршење на овие кривични дела не може да биде причина за ограничување на правото за давање на помилување како што предвидувал оспорениот закон. Од друга страна смета дека помилувањето според својата суштина не е акт кој има карактер на казна или друга кривична санкција преку која би се остварила превенцијата , туку само изразување на поблаг став кон сторителот и тоа неотповиклив и конечен акт на милост на претседателот на Републиката, кој не одлучува во својство на судски орган , туку како државен орган кој го добил својот легитимитет од граѓаните преку непосредни избори Уставниот суд исто така смета дека ограничувањето на правото за давање на помилување на претседателот на Републиката , значи навлегување во неговата уставна надлежност од страна на законодавецот, со што би се изгубила смислата на уставниот институт помилување. Повеќе од очигледно е дека Уставниот суд кој треба да ја штити уставноста и законитоста и темелните вредности на уставниот поредок немаше професионален сенс во дадениот момент дека го прави спротивното , нарушувајќи го својот углед и доверба кај граѓаните на државата.

По осамостојувањето на Република Македонија настанаа многу промени кои го дефинираа новото општествено политичко уредување. Во тој период се појавија и зачетоците на мислата за потребата од спроведување на лустрација како во некои други земји во Европа кои сакаа да се справат со остатоците од поранешните системи и со актерите одговорни за нанесените штети на одредени луѓе во земјата над чии животни судбини граделе свои кариери и општествен статус. Оваа мисла промовирана како хумано задоволување на правдата за жртвите од бившиот систем и жигосување на сторителите во новото време, не беше до крај дефинирана од аспект на заштита од злоупотреба од една таква општествена мерка наречена лустрација . Намерата која тлееше подолго време во нашата држава не беше јасна ниту дали државата ќе се справува со таканаречените кодоши од бившиот систем или оваа мерка ќе се протега и на состојби од новото општествено уредување .Сите тие превирања не овозможија да се добие во јавноста јасна слика за целта и потребата од донесување на еден таков закон и што истиот ќе значи од аспект на заштитата на фундаменталните општествени вредности и човекови права .Сепак оваа мисла беше

реализирана од страна на законодавниот дом преку донесување на ``Законот за определување на дополнителен услов за ограничување за вршење на јавна функција`` на 22 јануари 2008 година.

Процесот на лустрацијата во Р.М. кој започна по донесувањето на тој закон провоцираше создавање на вжештена клима во јавниот живот на државата .Законот предвидуваше основање на Комисија за верификација на факти шеесет дена по неговото влегување во сила , меѓутоа нејзините членови беа избрани во јануари 2009 година, а започнаа со работа во март 2009 година што значи повеќе од една година по донесување на законот .Набргу потоа во мај месец истата година беше изменет законот со внесување на одредби главно во однос на функционирањето на комисијата и статусот на нејзините членови. Во 2010 година беше поведена и иницијатива за оцена на уставноста на законот пред Уставниот суд кој ја прифати иницијативата и укина неколку одредби од законот при што се произнесе дека продолжувањето на периодот на контрола по однос на соработката со органите на државната безбедност по усвојувањето на Уставот на државата е неуставно бидејќи се смета дека државата изградила нов општествено политички систем кој почива на заштита на човековите права и слободи .Тогашниот состав на Уставниот суд ги оцени како неуставни и одредбите за објавување на имињата на соработниците во Службен весник,потоа можноста за лустрација поради неподнесување изјава како и одредбите кои соработката ја сметаа како пречка за учество во органите на политичките партии, здруженијата на граѓани и верските заедници .После одлуката на Уставниот суд во февруари 2011 година следуваше нова измена на законот која беше одраз на непочитување на дадените укажувања, дури беше проширен опфатот за примена на лустрацијата врз поранешните носители на јавни функции и на службениците во органите кои вршат работи од јавна природа .Следуваше втора иницијатива за испитување на уставноста и повторно Уставниот суд укина неколку одредби од законот со констатација дека неговата претходна одлука не била почитувана со направените измени кои всушност го содржеа претходното решение Поради оспорените одредби од страна на Уставниот суд во постапката за оцена на уставноста во јули месец 2012 година Собранието донесе нов закон со изменето име ``Закон за определување на услов за ограничување за вршење на јавна функција,пристап на документи и објавување на соработката со органите на државната безбедност`` Укажувањата во одлуките на Уставниот суд не ја сменија состојбата ниту беа испочитувани од страна на законодавната власт . Следната иницијатива за оцена на уставноста на новиот закон по која постапуваше нов состав на Уставниот суд поради кадровска измена ,не допринесе да се подобрат состојбите, ниту мислењето на Венецијанската комисија помогна да се согледаат неуставните решенија содржани во оспорениот закон и беше донесена одлука за неповедување на постапка за оценување на уставноста на истиот . Ваквата одлука наиде на остри критики во јавноста како и изборот на новиот состав на Уставниот суд кој беше оценет како политички избор на власта .

Законот за лустрација во Република Македонија не ја постигна целта поради која се донесе опфаќајќи предолг период на време за определување на услов за ограничување на вршење на јавна функција, поради што опфати не само потенцијални вршители на јавна функција, туку и пензионирани и умрени лица кои немаат никаква врска со вршење на јавна функција во државата . Во суштина предвидената превенција за заштита од вклучување во јавниот живот на лустрираните лица немаше никаква смисла или цел . Законот како пречка за вршење јавна функција ја предвиде соработката со органите на државната безбедност во период од 2 август 1944 година до денот на започнување на примена на Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер(01.09.2006) Поради ова сите носители на јавна функција или кандидати за носители беа должни да поднесат писмена изјава дека во тој период не соработувале со органите на државната безбедност . Комисијата за верификација на фактите, беше должна да ја утврди вистинитоста на тие изјави , меѓутоа нејзиното постапување се сведе на селективен приод кон лустрација на одредени лица од разни категории додека изјавите на илјадници луѓе кои поднесоа изјава во предвидениот рок не добија одговор дека не биле соработници на тајните служби , што за цело време на важење на законот ги држеше во неизвесност и оставаше можност за злоупотреба .Неможноста за поднесување на изјави од страна на умрените лица исто така не ја спречи Комисијата да води постапки и против нив и утврдува соработка со органите на државната безбедност иако е јасно дека одлуката нема да ги погоди нив туку нивните потомци кои немаат никаква врска со евентуалната соработка на своите предци . Проблемите кои многу експлицитно се појавија по започнување со работа на Комисијата за верификација на фактите се одразија на општествената сцена во повеќе насоки. Лустрирањето на лица од различни сфери на општествено политичкиот живот без утврдување дека со наводната соработка извршиле повреда на човековите права и слободи на евентуалните жртви укажува на политички реваншизам , одмазда и нехуман третман на овие лица кои станаа жртви на овој процес. Тие претрпеа разни трауми врз угледот и честа во својата животна и работна средина, врз своето здравје и семејство и воопшто врз нивната егзистенција. Дури ни Законот за престанување на важење на Законот за определување на услов за ограничување за вршење на јавна функција, пристап на документи и објавување на соработката со органите на државната безбедност од 24.08.2015 година, не придонесе за разјаснување и смирување на состојбата, туку предизвика дополнителни проблеми. Со овој закон престанува да важи законот кој овозможуваше лустрација ,сепак неговата примена е продолжена преку мандатот на Комисијата за верификација на фактите за две години од денот на отпочнување со примена на овој закон (чл.5ст1). Комисијата за верификација на фактите нема мандат за покренување на нови постапки , но таму каде има донесено решенија до 1 септември 2015 година ќе продолжат да се применуваат одредбите од укинатиот закон се до нивно конечно завршување (чл.2ст.1). Се поставува прашањето по однос на предметите кои се во постапка пред судовите (домашни и меѓународни) и што доколку биде укината одлуката на Комисијата со задолжување за повторно постапување од нејзина страна имајќи го во

предвид рокот за постапување. За постапките пред надлежниот суд кои ќе завршат по рокот предвиден за функционирање на Комисијата за верификација на фактите, пресудите донесени од страна на судот се сметаат за конечни и правосилни (чл.6), што на некој начин упатува на задолжително одлучување од страна на надлежниот суд. Проблемите кои ги предизвика лустрацискиот процес третирани од правен аспект се многубројни пред сè во постапката пред Комисијата поради непочитување на основните начела на управната постапка како сослушување на странките, заштита на нивните права, јавност, материјалната вистина и други кои резултираа со незаконитост во нејзината работа. Против одлуките на Комисијата законот кој ја овозможи лустрацијата предвидува судска заштита со поведување на постапка пред надлежен суд (чл.31ст5). без прецизирање кој е надлежниот суд и која постапка ќе се применува. Понатаму надлежниот суд одлучува по барањето за утврдување на несоработка со органите на државната безбедност а за покренувањето на постапката подносителот ја известува Комисијата, а не судот (чл.32 ст.1 и2), што преставува своевидна управна постапка. Ова уште повеќе што во Законот нема одредба за правото на жалба против одлуката на Управниот суд, туку само констатација дека со потврдувањето на решението на Комисијата истото станува конечно. Сите овие нејаснотии на Законот за лустрација само се во прилог на оцената дека лустрацискиот процес послужи за продлабочување на ерозивните појави во крвката демократија и владеењето на правото во нашата држава и кршење на основните човекови права и слободи.

Секако дека овој кус осврт на девијантните појави во правниот систем на Р.М. не ги опфаќа сите сегменти на тој систем, но се надевам дека е во прилог на општата заложба за подобрување на состојбите во врска со демократските процеси во земјата, владеење на правото и заштитата на човековите права и слободи, кои треба да бидат стремеж на секој граѓанин секаде и секогаш.

Детерминанти во остварувањето на основните слободи и права на човекот и граѓанинот

д-р Трендафил Ивановски

НОРМАТИВНО ПРАВНИ ОСНОВИ ЗА ЗАШТИТАТА НА ОСНОВНИТЕ СЛОБОДИ И ПРАВА НА ЧОВЕКОТ И ГРАЃАНИНОТ

Како прва темелна вредност на уставниот поредок на Република Македонија утврдена со Уставот од 1991 година се – основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати во меѓународното право и утврдени со Уставот.

Од деветте глави на Уставот, Втората глава е посветена на основните слободи и права на човекот и граѓанинот – преку утврдување на граѓанските и политичките слободи и права (чл. 9 – 29); економските, социјалните и културните права (чл. 30 – 49); гаранции на основните слободи и права (чл. 50 – 54) и основи на економските односи (чл. 55 – 60). Од вкупно 134 члена во Уставот најдиректно 52 ја уредуваат оваа материја, а индиректно – слободите и правата се предмет на интерес на уште толку уставни одредби.

Грижата за заштита на основните слободи и права е обврска на сите институции во системот на организацијата на државната власт – Собранието, Претседателот, Владата, а особено на: Судството – како основен облик на заштита на сите слободи и права; Народниот правобранител – кој ги штити уставните и законските права на граѓаните што им се повредени од органите на државната управа и од другите органи и организации што имаат јавни овластувања (чл. 77 и Амандман XI); Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓаните основана од Собранието (чл. 76) и се разбира Уставниот суд на Република Македонија (член 110 алинеја 3 од Уставот).

Европската конвенција за човековите права и основните слободи, која поаѓа од Универзалната декларација за човековите права на Генералното собрание на Обединетите нации од 10 декември 1948 година, преку одредбите на членовите 2 до 14 од Конвенцијата и членовите 1 до 3 од Првиот протокол, членовите 1 и 2 од Четвртиот протокол, членовите 1 и 2 од Шестиот протокол, како и членовите 1 до 5 од Седмиот протокол, ги заштитува човековите права и основни слободи. Меѓу тие права и слободи покарактеристични се: правото на живот, забрана на тортура, правото на слобода и сигурност, правото на правично судење, правото на почитување на приватноста и семејниот живот, слободата на мислење, совест и вероисповед, слободата на изразување, слободата на собирање и здружување, забрана на дискриминација, заштита на сопственоста, право на слободни избори, слободата за движење, забраната на смртна казна, право на жалба во кривични дела, компензација за неправилно осудување и други.

ДЕТЕРМИНАНТИ ВО ОСТВАРУВАЊЕТО НА ЗАШТИТАТА НА ОСНОВНИТЕ СЛОБОДИ И ПРАВА НА ЧОВЕКОТ И ГРАЃАНИНОТ

Основен услов за остварување на заштитата на основните слободи и права е постоењето и функционирањето на правна држава која се темели на принципот на владеењето на правото, во која тој принцип се остварува во реалниот живот.

Уставот е основна матрица на правната држава и основна претпоставка за остварување на уставноста. Неспорен е фактот, дека тој основен документ, кој ги гарантира основните слободи и права на човекот и граѓанинот и кој ја утврдува организацијата на државната власт, го имаме. Неспорно е и тоа дека уставните ограничувања на власта – се еден од основните столбови на демократијата. Во такви услови, слободата на законодавецот во нормативната сфера може да се остварува во рамките на уставно утврдените принципи. Таа слобода е детерминирана од темелните вредности, принципи и основи на Уставот, а во еден дел и ограничена, таму, каде што одделни односи директно се уредуваат со самиот устав.

Тргувајќи од наведеното, се наметнува прашањето, каков е уставот, дали, како и колку тој се остварува и дали има сериозни проблеми во неговото остварување кои ја лимитираат уставноста, а со тоа и можноста од поцелосно остварување на уставно – судската заштита на основните слободи и права.

Една држава за да може да се нарече демократска и правна, не е доволно само да донесе устав, туку е потребно да обезбеди негово остварување и контрола над неговото спроведување. Само на тој начин, Уставот ја добива својата смисла и станува вистинска брана од арбитрност и самоволие. Со почитување на Уставот се обезбедува правна сигурност и стабилност на системот и се гради доверба во државата.

Уставот на Република Македонија, како впрочем и уставите на повеќето други земји од Југоисточна Европа, се има впечаток дека тие уставни на државите од транзитивниот период, повеќе се уставни на желби. Имено, таквите уставни, меѓу кои и нашиот, ги гарантираат скоро сите слободи и права, применети во земјите на западната демократија, меѓутоа материјалната основа и другите претпоставки за остварување на слободите и правата беа минимални и не обезбедуваа реална остварливост на самите уставни. Идејните желби и определби за изградба на правна држава со демократски институции и со пазарна економија, останаа само како програмски очекувања без пореална основа за остварување на уставот и уставноста во земјите од т.н. нови демократии.

ОСТВАРУВАЊЕ НА ЗАШТИТАТА НА ОСНОВНИТЕ СЛОБОДИ И ПРАВА НА ЧОВЕКОТ И ГРАЃАНИНОТ ДО ПОЧЕТОКОТ НА ДЛАБОКАТА КРИЗА НА МАКЕДОНСКОТО ОПШТЕСТВО И ДРЖАВА

Започнатиот елан во остварувањето на Уставот на Република Македонија од 1991 година, се одвиваше нормално на постојните услови. Основни детерминанти што имаа влијание на остварувањето на уставно - судската заштита во Република Македонија се токму условите во кои се остваруваше принципот на владеењето на правото и на функционирањето на правната држава, а тоа беше мошне тешкиот и долг транзитивен период со сеуште не завршен период на сопственичка трансформација, период во кој имаше мешавина на ново во старо и старо во ново, понатаму имаше застој во остварувањето на покорените реформи и слабостите во функционирањето на институциите на системот, голем степен на партизација во бројни сфери на општествениот живот, отсуство на дијалог за основните вредности, присутен криминал и корупција, нестабилноста како во државата така и во нејзиното опкружување и пошироко, како одлика во еден долг период по девеесетите години, потоа судирот на нормативното и реалното и сл. Сите овие фактори – како структурни проблеми за остварување на уставноста и манифестираните слабости што можат да го загрозат нормативно – правниот и општествениот поредок, се усложнуваат уште повеќе во услови на недоволна економска развиеност, висока стапка на невработеност и низок животен стандард, карактеристични за Република Македонија.

Недоградените односи и ненаучената лекција на новата демократија, честите надворешни и внатрешни политички превирања, беа своевидна детерминанта во остварувањето на човековите слободи и права. Притоа, беше присутен судирот на нормативното и реалното – преку нагласен нормативизам, осамостојување на формално – нормативната сруктура до фетишизирање на нормата. Имено, имаше појави во желбата да се решаваат постојните проблеми, лесно да се посега по нормативно - правниот зафат во уредување на односите; се препишуваше се и сешто; растеше уверувањето дека разрешувањето на проблемите е можно само со нивното уредување; се создаваше импозантна маса на институции и норми; се прикажуваше стварноста во подобро светло; нормата стануваше цел сама за себе, а нејзиното неостварување често произведуваше нова норма и се создаваше илузија дека во општеството се случуваат интезивни и длабоки промени и слично.

Горенаведените детерминанти – како структурни проблеми за остварување на уставноста и манифестирани слабости што можат да го загрозат нормативно – правниот и општествениот поредок воопшто, се усложнува уште повеќе во услови на недоволна економска развиеност, како што е со нашата држава. Неопходните средства за развој, што можеа да извршат отстранување и ублажување на таквите детерминанти, се бараа во подобрување на стандардот на живеење и во создавање услови за реално остварување на уставно загарантираните слободи и права.

Во овој период од донесувањето на Уставот од 1991 година до 2010 година, се настојуваше грижата за заштитата на основните слободи и права да ја снесат сите институции во системот на организацијата на државната власт, а особено на судството како основен облик за заштита на сите слободи и права и на Уставниот суд како директен заштитник на одделни слободи и права. Имено, според Уставот, Уставниот суд ги штити слободите и правата на човекот и граѓанинот што се однесуваа на слободата на уверувањето, совеста мислата и јавното изразување на мислата, политичкото здружување и дејствување и забраната на дискриминација на граѓаните по основ на пол, раса, верска, национална, социјална и политичка припадност. За разлика од други земји кои предвидуваа уставно – судска заштита на сите слободи и права гарантирани со нивниот устав, Уставот на Република Македонија е рестриктивен односно точно ги наведува оние слободи и права чија што заштита е во надлежност на Уставниот суд. Од погоре наведеното произлегува дека Уставниот суд штити само определени лични и политички слободи и права, додека нема надлежност за заштита на социјално – економските и културните права.

Без оглед на тоа што воведувањето на оваа надлежност со Уставот од 1991 година, претставува значајна новина во традицијата на уставното судство во Република Македонија, незидната ограниченост на мал број слободи и права го намалува позначајното навлегување на Судот во непосредна заштита и на другите слободи и права. Реформата во судскиот систем се уште ја немаше дефинирано својата рамка, така што, постоеше опасност Уставниот суд да се претвори во редовен суд, со што ќе навлезе во работата на редовното судство и ќе создаде судска дихотомија.

Гледано низ бројки, во периодот до септември 2010 година, пред Судот биле поднесени вкупно 159 барања за заштита на слободи и права, што значи во просек по околу 10 барања годишно. Во најголем број, поднесените барања се однесувале на забраната за дискриминација, слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата, како и на слободата на политичкото здружување и дејствување.

Во 26 случаи, Судот ги одбил барањата, во 120 случаи ги отворил барањата (поради отсуство на процесно правни претпоставки за одлучување), 12 предмети биле завршени по административен пат. Судот, само во еден случај утврдил повреда на уставно загарантираното право на политичко дејствување, со неприфаќање на кандидатура на локални избори, при што Судот покрај утврдувањето на повредата на ова право, го поништил и конечното решение на изборната комисија. Во случаите кога Судот го одбива барањето за заштита на слободи и права, тој навлегува во мериторното разгледување на случајот, но ненаоѓајќи повреда на уставно загарантирана слобода или право, барањето го одбива, а при отфрлање на барањата не навлегува во мериторна расправа и истите ги отфрла поради недостиг на процесни претпоставки.

Од наведеното може да се заклучи дека постојат повеќе фактори што влијаеле ограничувачки врз улогата на Уставниот суд во директната заштита на слободите и правата на граѓаните. Судот најчесто барањето за заштита на одделна слобода и право, ја трансформираше во апстрактна контрола на уставноста и законитоста, така што се бројни интервенциите во законите (кои биле оценувани и прогласувани за противуставни), а повод било барање за заштита за слободи и права.

Преку традиционалната форма на *actio popularis*, оваа контрола се јавувала како прашање од јавен интерес, иако најчесто во овие инцијативи е содржан вистинскиот индивидуален интерес на граѓаните или другите субјекти. На тој начин, апстрактната контрола претставуваше средство за остварување на индиректна заштита на човековите слободи и права, кое ја компензира ограничувачката надлежност на Судот во остварувањето на оваа заштита на непосреден начин.

ДЛАБОКАТА КРИЗА НА МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА И ОПШТЕСТВО

Деновиве, поточно на 11 декември го одбележуваме значајниот датум посветен на човековите слободи и права. Тоа е доволен повод да се осврнеме на скоро седум децениското одбележување на развивањето на заштитата на човековите слободи и права.

Тоа што и случува на Република Македонија, во ова фаза од развојот на државата, особено во последните седум – осум години, е со еден збор – грозно. Државата е доведена до колапс, до можен конфликт и распад. Таа ја доживува најдлабоката криза од своето постоење, вклучително и по своето осамостојување. Суровата вистина е дека владејачката политичка сруктура, олицетворена во лидерството на политичката партија ВМРО – ДПМНЕ, организирана како мафијашко здружение, кое упорно и синхронизирано настојува да ги доразнебити и уништи македонската држава и народ. Се што презема оваа самобендисана власт, на која парите и моќта, особено во последните неколку години, и го поматија видот и умот, води кон обезличување и уништување на конституцијата на државата и на конструкцијата на општеството .

Во режија на претседателот на ДПМНЕ и неговите најблиски соработници означени и по познати како „фамилијата“, со помош на обезличените претседатели на Републиката и на Собранието и во содејство на најверниот коалициски и тендерски партнер – мошне безобразно „технички“ го променија општественото уредување на земјата. Тие ги погазија основните слободи и права на човекот и граѓанинот. Тие во поим и суштина го погазија системот што се темели на демократијата и на слободниот човек и граѓанин. Видливо од прислушуваниите разговори низ „Вистината за Македонија“ го укинаа владеењето на правото и правнота држава, а поделбата на државната власт ја претворија во единство на власт, остварувана и раководена од партиската врхушка. Таквата авторитарна власт, ги зароби сите институции, вклучително судството и уставното судство. Во такви услови, таквата власт газ

преку човечкото достоинство и работи спротивно на Уставот и законите, иако формално и без потреба, најчесто нагласува дека работи по желбата на народот. Всушност, таквата разуздана власт врши напад врз основните слободи и права на човекот и граѓанинот, што претставува најопасниот удар врз демократското општество.

Главно лого и мото на груевистичкиот режим е жедта за пресметка и за одмазда кон неистомислениците. Тој ја расчереци и самата помисла за демократија – таа нему му е туѓа. Таа ја изгуби својата суштина и значење, а граѓаните ја изгубија својата слобода.

Сите ние сме заробени од владејачката структура, која е опседната со своите егоистички и партиски интереси. На сите рамништа, владее општа корупција и криминал и тоа во толкав размер на кој тешко може да се стави крај, без поголема поддршка од меѓународниот фактор. Токму, посакуваните избори – но избори кои ќе бидат слободни, фер, демократски и кредибилни – се првиот можен тест за ослободување од наметнатиот јарем на лошата политика.

Длабоката криза на македонската држава и општество, е всушност главната детерминанта во остварувањето на основните слободи и права на човекот и граѓанинот. Само за пример, за жал, во наметнатите услови, во кои се прислушувани скоро триесетина илјади граѓани од страна на безбедносните служби под раководство и со знаење на врхушката на власт, што значи незамисливо кршење на приватноста, честа, угледот и достоинството на тие граѓани, не дава ни елементарна можност да се зборува за заштитата на основните слободи и права на човекот и граѓанинот, како основна темелна вредност на уставниот поредок на македонската држава и општество. Останува надежта дека наредната година, јубелејот посветен на заштитата на основните слободи и права, ќе се одбележи во битно променети демократски околности, со посветли перспективи за македонскиот граѓанин.

Скопје, декември 2016 година

Извршување на одлуките на Европскиот Суд за Човекови Права кои се однесуваат за Република Македонија

м-р Костадин Богданов

1. Постапка за извршување на одлуките на Европскиот суд за човекови права

Извршувањето на пресудите и определени одлуки на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) е задолжителна обврска за високите страни договорнички и на тој начин се обврзуваат да се придржуваат кон конечните пресуди во спорите во кои се странки. Во согласност со член 46 од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП)[1] извршувањето на пресудите се врши под надзор на Комитетот на министри[2]. Ваквата надлежност Комитетот ја резлизира во принцип во текот на 4 редовни состаноци (DH meetings) во текот на годината. Суштината на оваа надлежност на Комитетот на министри е да обезбеди дека државите членки на Советот на Европа ги извршуваат пресудите и определени одлуки донесени од страна на ЕСЧП. Комитетот надзорот над извршувањето на секој поединечен случај го завршува со донесување на финална резолуција.

Од државите се очекува да бидат преземени низа мерки во процесот на извршување на одлуките и истите се делат на два вида и тоа индивидуални мерки – кои се однесуваат и се насочени кон апликантот и општи мерки – се однесуваат на обврската на државата да превенира идни слични повреди на Конвенцијата или ставање крај на континуираните повреди на Конвенцијата.

Првиот вид на мерки се насочени кон одстранување на последиците кои апликантот ги трпел како последица на повредите на Конвенцијата констатирани во пресудата на ЕСЧП, и имаат за цел постигнување, на “*restitutio in integrum*” (враќање во поранешна состојба) во најголема можна мера.

Обврската за преземање на индивидуални мерки има два аспекти: прво, државата во принцип има обврска на апликантот да му исплати определен паричен износ на име правично обесштетување, односно надомест на штета за констатираната повреда на Конвенцијата, а досуден од страна на ЕСЧП во согласност со членот 41 од Конвенцијата.[3]

Вториот аспект се однесува на фактот дека последиците од повредата не секогаш се соодветно ремедирани исклучиво со исплатата на правичното обесштетување во износ досуден од страна на ЕСЧП или пак со самото констатирање на повреда на ЕКЧП. Во зависност од околностите, обврската за *restitutio in integrum*, може да бара преземање понатамошни мерки како на пример, повторување на постапката за која ЕСЧП констатирал дека била спороведена спротивно на членот 6 од Конвенцијата.[4]

Вториот вид на мерки се однесуваат на обврската на државата да превенира идни слични повреди на Конвенцијата или ставање крај на континуираните повреди на Конвенцијата (како на пример, законски или дури и уставни измени, или пак зголемување на бројот на персоналот, измена на постојните практики и сл.). При оценката на општите мерки, Комитетот на министри особено внимание посветува на ефикасноста на мерките од аспект на превенирање на идни слични повреди на ЕКЧП и на тој начин превенирање на ткн. „клонирани случаи,, пред ЕСЧП, со наводи за исти односно слични повреди на Конвенцијата како оние веќе утврдени од страна на ЕСЧП во претходни пресуди. Ова е особено важно од аспект на извонредно големиот број на апликации со кој се соочува ЕСЧП во последните години и потребата од обезбедување на долгорочна ефикасност на системот на извршување.

1.1 Опсег на надзорот кој го врши Комитетот на министри

Опсегот на мерките за извршување кои Комитетот на министри ќе ги бара или очекува во процесот на извршување на една пресуда, зависи од заклучоците во пресудата на ЕСЧП, гледани од аспект на праксата на Комитетот на министри и релевантните информации за состојбите на национално ниво. Така понекогаш во процесот на следење и надзор на извршување на пресудите, Комитетот на министри може да оцени за потребно да почека ЕСЧП да донесе други дополнителни одлуки кои ќе понудат одговор на прашањето дали нови апликации од слична природа се недопуштени што докажува дека преземените општи мерки вродиле со плод и се ефективни во превенирањето на идни слични повреди или пак доведуваат до заклучок дека апликантот продолжува да ги трпи последиците од повредите на ЕКЧП или пак сеуште претставува жртва на веќе констатираните повреди.

Во однос на исплатата на правичното обесштетување, условите за извршување најчесто се составен дел на самата пресуда на ЕСЧП (рокот за исплата, валутата, затезната камата итн.). Исплатата сепак, како и во останатите држави членки на Советот на Европа, покренува понекогаш комплексни прашања, на пример во случај кога согласно пресудата износот треба да се плати на апликантот, а адвокатите бараат исплатата да се изврши на нивните сметки, или кога апликантите од определени причини одбиваат соработка и не ги доставуваат потребните податоци за непречена исплата на досудениот износ (на пр. недоставуваат сметка на која исплатата треба да се изврши) и сл. [5]

Во однос на природата и опсегот на мерките потребни за извршување на пресудата, независно дали се работи за индивидуалните или општите мерки, пресудите, во принцип, не се многу податливи. Ваквите мерки, како што впрочем и ЕСЧП и самиот констатира во многу прилики, треба да ги идентификуваат самите држави, под надзор на Комитетот на министри. За овие потреби, националните власти може да најдат насоки во богатата пракса на другите држави која се развивала низ годините и препораките на Комитетот на министри. Ваквата ситуација се објаснува со принципот

на субсидиерност, согласно кој, одговорната држава има во принцип, слобода на избор во однос на мерките кои ќе ги презема со цел да ги исполни обврските од ЕКЧП, во однос на извршувањето на пресудите. Сепак, ваквата слобода оди рака под рака со контролата од страна на Комитетот на Министри, кој во текот на надзорот над извршувањето на конкретна пресуда, може да усвои одлуки или времени резолуции со цел да го изрази своето задоволство, загриженост, охрабрување и/или предлози во однос на мерките за извршување кои се очекуваат.

Генералниот директорат за човекови права и владеење на правото преку Оделот за извршување на пресудите и одлуките на ЕСЧП, му помага на Комитетот на министри во надзорот на мерките кои се преземаат од страна на државата во процесот на извршување на пресудите на ЕСЧП. Оделот во процесот на извршување на конкретна пресуда, на државата може да и понуди, или на нејзино барање да одговори со разни форми на помош (совет, правна експертиза, округли маси и други форми на таргетирана соработка).

1.2 Систем на надзор врз основа на „акциони планови„ и „акциони извештаи„

Надзорот се спроведува врз основа на систем на акциони планови и акциони извештаи подготвени од страна на надлежните државни органи во врска со секој конкретен предмет или група на предмети. Тие треба да ги објаснат мерките кои се веќе преземени или е планирано да се преземат (општи и/или индивидуални) за извршување на определна пресуда на ЕСЧП, а како одговор на повредите на ЕКЧП констатирани од страна на ЕСЧП. Акционите планови, меѓудругото ги содржат и роковите во кои планираните мерки треба да бидат преземени од страна на државата, односно националните надлежни органи, на истиот начин како што акционите извештаи содржат индикација за тоа кога биле преземени мерките за кои државата известува. Приложено кон извештаите се доставуваат и соодветни материјали во прилог, како доказ за преземените мерки. Правилата на Комитетот на министри кои го регулираат надзорот над извршувањето на пресудите и одлуките предвидува дека акционите планови треба да бидат доставени во што е можно пократок рок, а најдоцна во период од 6 месеци по конечноста на пресудата односно одлуката на чие извршување се однесуваат. Акционите извештаи се доставуваат, во принцип, последователно и со нив пред Комитетот на министри се реферира за реализацијата на активностите претходно предвидени во доставениот акциониот план. По добивањето на акциониот план од страна на државата, Секретаријатот врши прелиминарна оценка на предвидение мерки за извршување и предложената динамика за нивно спроведување. Во оваа фаза Секретаријатот може од државата да побара дополнителни информации, објаснување или друго, со цел усогласување на текстот на предложениот акционен план.

Акционите планови и извештаи може да бидат комбинирани во еден документ или пак да претставуваат одвоени документи, кои може односно треба последователно

да се ажурираат (на пример во случај кога државата одлучила да преземе дополнителни мерки за извршување, кои неможеле да се идентификуваат во иницијалната фаза на извршувањето, односно кога државата известува за прогресот во споредување на мерките предвидени во акциониот план).

1.3 Завршување на надзорот над извршувањето на конкретен предмет - сите мерки преземени - финална резолуција

Кога Комитетот на министри ќе го добие конечниот акционен извештај, со напомена дека државата смета дека сите мерки за извршување на пресудата се преземени, и соодветно образложение за причините поради кои смета дека не се потребни понатамошни мерки, започнува да тече периодот од 6 месеци во кој другите држави членки или Секретаријатот може да поднесат определени коментари во однос на прашањето за затворање на предметот. Прашањето за затворање на предметот се разгледува низ призмата на акциониот извештај и евентуално поднесените коментари. Кога државите членки и Секретаријатот ќе се согласат дека мерките кои биле предвидени и преземени од страна на државата се доволни, Секретаријатот ќе му предложи на Комитетот на министри, усвојување на финална резолуција. Процесот на надзор над извршувањето се смета за завршен, а пресудата за извршена со усвојување на финална резолуција од страна на Комитетот на министри.

2. Системот на извршување на пресудите и одлуките на ЕСЧП во Република Македонија

Законот за извршување на одлуките на Европскиот суд за човекови права[6] ја регулира постапката за извршувањето на одлуките на ЕСЧП, донесени по предметите против Република Македонија, како и други прашања кои се однесуваат на извршувањето.

Извршувањето на одлуките на ЕСЧП се обезбедува со исплата на досудените средства на жалителите како правична отштета и усвојување и преземање на поединечни и општи мерки, заради отстранување на повредата и последиците кои настанале од истата, како и на причините што довеле до поднесување на жалби пред Судот и соодветно спречување исти или слични повреди.

Извршувањето на одлуките на Судот, согласно со Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи е задолжително за Република Македонија додека средствата за извршување се обезбедуваат од Буџетот на државата.

Надлежно тело за следење и извршување на одлуките на ЕСЧП во предметите против РМ е Меѓуресорска комисија за извршување на одлуките на ЕСЧП која е формирана од страна на Владата на Република Македонија. Во однос на нејзиниот состав Меѓуресорската комисија согласно Законот за изменување и дополнување на законот

за извршување на одлуките на Европскиот суд за човекови права[7], ја сочинуваат функционерите кои раководат со Министерството за правда, Министерството за внатрешни работи, Министерството за надворешни работи и Министерството за финансии потоа по функција членови се претседателот на Судскиот совет на Република Македонија, претседателот на Врховниот суд на Република Македонија, претседателот на Уставниот суд на Република Македонија, претседателот на Апелациониот суд во Скопје, претседателот на Апелациониот суд во Штип, претседателот на Апелациониот суд во Битола, претседателот на Апелациониот суд во Гостивар, претседателот на Вишиот управен суд, претседателот на Советот на јавните обвинители, Јавниот обвинител на Република Македонија и владиниот агент додека со неа раководи Министерот за правда. Меѓуресорската комисија се состанува по потреба, а најмалку еднаш на три месеци и донесува Деловник за својата работа.

Меѓуресорската комисија за својата работа изготвува годишен извештај и истиот преку Министерството за правда го доставува до Владата и Постојаната анкетна комисија за слободите и правата на граѓанинот при Собранието на Република Македонија и Собранието на Република Македонија, најдоцна до 31 март наредната година.

Бирото за застапување на РМ пред ЕСЧП претставува техничко административна поддршка на Меѓуресорската комисија. Комуникацијата со Комитетот на министри, кој на ниво на Совет на Европа е задолжен за надзор над извршувањето на пресудите и одлуките на ЕСЧП, остана резервирана за Бирото за застапување на РМ пред ЕСЧП, во чија надлежност, меѓу другото е не само организација, подготовка и поддршка на работата на Меѓуресорската комисија, туку и изготвувањето на акционите планови и извештаи и нивно доставување до Комитетот на министри.

Во рок од еден месец од денот на објавата на одлуката на ЕСЧП, Бирото изготвува официјален превод на истата на македонски јазик и неговото кирилско писмо и врши објавување на својата веб страница.[8] Рокот од три месеца за исплата на правичната отштета утврдена во одлуката започнува да тече од приемот на известие за конечност на одлуката од страна на ЕСЧП.

Бирото во рок од два месеца по доставувањето на известие за конечност на одлуката на Судот со која е утврдена повреда на правата загарантирани со Конвенцијата, ги известува Врховниот суд на Република Македонија, Управниот суд на Република Македонија, сите апелациони судови, основниот суд и сите други институции или субјекти кои биле директно вклучени во конкретниот предмет, за кој е донесена одлуката. Бирото веднаш, а најдоцна во рок од три месеца по доставувањето на известие за конечност на одлуката на Судот ја известува Меѓуресорската комисија за донесената одлука, за утврдените повреди и предлага можни општи и поединечни мерки за отстранување на повредите утврдени со одлуката.

Меѓуресорската комисија ја анализира одлуката на ЕСЧП, ги разгледува мерките од членот 23 на Законот за извршување на одлуките на Европскиот суд за човекови права и изготвува препорака до надлежните државни органи, единиците на локалната самоуправа, судството и јавното обвинителство за преземање на соодветни општи и поединечни мерки за можно отстранување на повредата утврдена од Судот и спречување на настанување исти или слични повреди. Горенаведените органи имаат за обврска да ја известат Комисијата за постапувањето по препораките согласно со закон.

Во периодот на 2016 година Република Македонија успеа во извршувањето и конечно затворање на околу шеесетина пресуди, со што се постигна исклучителен напредок кој воедно беше поздравен и во Извештајот за напредокот на Македонија во европските интегративни процеси за 2016 година.[9] Бирото во континуитет работи на неколку предмети кои треба да се најдат на листата на првиот нареден состанок на Комитетот на министри со што би се зголемила бројката на целосно затворени предмети.

[1] Член 46 од Европската конвенција за човекови права

Задолжителност и извршување на пресудите

1. Високите страни договорнички се обврзуваат да се придржуваат кон конечните пресуди на Судот во споровите во кои се странки.
2. Конечната пресуда на Судот му се доставува на Комитетот на министрите којшто го надгледува нејзиното извршување.
3. Доколку Комитетот на министрите смета дека надгледувањето на извршувањето на конечната пресуда е спречено поради проблем во толкувањето на пресудата, прашањето може да го упати до Судот за одлука по прашање на толкувањето. Донесувањето на одлуката дали прашањето да се достави до Судот бара двотретинско мнозинство на гласови од претставниците кои имаат право да заседаваат како членови на Комитетот.
4. Доколку Комитетот на министрите смета дека Високата страна договорничка одбива да ја спроведе конечната пресуда во случај во кој што истата е странка, може откако на таа Висока страна договорничка и упати формално известување, и со одлука донесена со двотретинско мнозинство на гласови на претставниците кои имаат право да заседаваат во Комитетот, да го упати прашањето до Судот, дали таа страна не ги исполнила своите обврски според став 1.
5. Доколку Судот утврди прекршување на став 1, тој ќе го упати случајот на Комитетот на министри за разгледување на мерките кои треба да се преземат.

Доколку Судот уврди дека нема прекршување на став 1, тој ќе го упати случајот на Комитетот на министрите којшто ќе го заврши разгледувањето на случајот.

[2] <http://www.coe.int/en/web/cm/execution-judgments>

[3] Член 41 од Европската конвенција за човекови права

Правично задоволување

Ако Судот оцени дека постои повреда на Конвенцијата или на нејзините протоколи, и ако внатрешното право на заинтересираната Висока страна договорничка овозможува само делумно отстранување на последиците на таа повреда, Судот и дава на оштетената страна, доколку е потребно, правично задоволување.

[4] Право на правично судење

[5] Ваквите случаи се решаваат согласно праксата на комитетот на министри (за повеќе види документ CM/Inf/DH(2008)7final)

[6] Законот за извршување на одлуките на Европскиот суд за човекови права (Сл.весник на Р. Македонија бр.67/09 од 29.05.2009 година и Сл.весник на Р. Македонија бр.43 од 04.03.2014 година)

[7] Закон за изменување и дополнување на законот за извршување на одлуките на Европскиот суд за човекови права (Сл. Весник на Р. Македонија, бр.43 од 04.03.2014 година)

[8] <http://biroescp.gov.mk/?p=483>

[9] http://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf

Главните трендови поврзани со слободата на изразување во Р.Македонија

Филип Медарски

- анализа на Извештајот на експертската група на Прибе и Извештај на Европската Комисија за напредокот на Р.Македонија 2016 -

Кога станува збор за состојбата на човековите слободи и права во Р.Македонија, еден од најсоодветните пристапи за разбирање на оваа проблематика е анализата на меѓународните документи. Постојат повеќе такви релеватни документи, меѓу кои како поважни може да се издвојат Извештајот на експертската група на Прибе[1] (понатаму: Извештајот) и скоро објавениот Извештај на Европската Комисија за напредокот на Р.Македонија[2]. Со оглед на фактот дека слободата на изразување, како едно од најважните права ја отсликува генералната состојба со човековите права во Р.Македонија, предмет на оваа анализа ќе биде токму слободата на изразување.

Во Извештајот на Прибе во делот за медиумите беше потенцирано дека во чл. 16 од Уставот, Р.Македонија ја гарантира слободата на убедување, совест и мисла и јавното изразување на мисла, како и слободата на говорот, јавниот настап, јавното информирање и слободното основање на институции за јавно информирање. Правната рамка во делот на слободата на изразување е надополнета со сите релеватни меѓународни документи, кои се потпишани и ратификувани од страна на Р.Македонија, како на пример Европската конвенција за човекови права и Меѓународниот пакт за граѓанските и политички права на Обединетите нации.

И покрај ваквата регулатива, во Извештајот е констатирано дека состојбата на слободата на изразување постепено се влошувала последните години. Констатирани се определени позитивни чекори во оваа област, како на пример декриминализацијата на клеветата и навредата, усогласувањето на регулативата со Директивата за аудио-визуелни медиумски услуги и формирањето на саморегулаторно тело (Советот за етика при ЗНМ), кои значително не придонеле за подобрување на состојбата.

Во Извештајот е забележено дека земјата бележи огромен пад на листата на земји во светот и дека во 2014 година се наоѓа на 123 позиција на таа листа. Организацијата Фридом хаус во 2014 година земјата ја става во групата на делумно слободни земји по овој критериум во време на објавувањето на овој Извештај.

Во контекст на тоа, во Извештајот се потенцира важноста на медиумите, не само како јавен коректор на власта, туку и како важен чинител за плурализмот, демократскиот развој и дијалогот во општеството.

Главните проблеми, поврзани со слободата на изразување, кои овој Извештај беа констатирани беа атмосферата на страв, која поттикнува самоцензура кај новинарите, финансиската нестабилност на медиумите, која ги прави подложна на корупција преку системот на владино рекламирање и недостигот на уредничка независност на јавниот радиодифузен сервис. Понатаму, овој Извештај констатираше дека објавените разговори, кои потекнуваа од неовластеното прислушување од страна на опозицијата откриваат нездрава врска помеѓу уредници на главните медиуми и владините функциери, што директно влијае на правото на публиката да добива објективни и независни информации.

Во Извештајот натаму беше констатирано дека овие проблеми биле истакнати во повеќе претходни меѓународни анализи за состојбата на човековите права во Р.Македонија, но дека македонската Влада не сторила ништо за состојбата да биде подобрена.

Препораките кои согласно овој Извештај требаше да ги решат вака констатираните проблеми беа преземање на чекори за ослободување на медиумите од сите форми на политички притисок, целосно дистанцирање на медиумите од политичарите и политичките партии, јакнење на независноста на јавниот радиодифузен сервис, воспоставување на јасни правила за владиното рекламирање и градење воедначена судска пракса за случаите на клевета.

За жал, од објавувањето на овој Извештај до сега, можеме да констатираме дека ваквите препораки не само што не се имплементирани, туку постои една тенденција на влошување на овие состојби. Според најновиот Извештај на Фридом хаус за 2016 година[3], Р.Македонија веќе не спаѓа во делумно слободните земји, туку таа е поместена во групата неслободни земји. Главни причини за натамошното влошување на слободата на изразување се податоците во врска со обемот на неовластеното прислушување на новинари, натамошните коруптивни врски помеѓу владини функционери и сопственици на медиуми и зголемување на бројот на закани и напади кон новинари и медиумски работници.

Слични состојби беа констатирани во најновиот Извештај на Европската комисија од ноември 2016 година. Најпрво, во воведниот дел од Извештајот за прв пат се употребува терминот заробена држава, а кој термин ја презентира состојбата на окупираност и масовно влијание на државните институции од страна на владејачката партија. Ваквата терминологија уште во воведниот дел од Извештајот претставува доволен показател и за генералната состојба на човековите права во Р.Македонија.

Во овој Извештај јасно се укажува дека нема никаква имплементација на препораките од Извештајот на Прибе во делот на слободата на изразување, а причините за тоа пред се лежат во недостаток од политичка волја. Понатаму, овој Извештај констатира дека се уште нема транспарентно владино рекламирање и не постои балансирано и разновидно новинарско известување. Укажано е дека со имплементирање на Договорот од 31-ви август постои благо подобрување на

информирањето од страна на јавниот радиодифузен сервис, но состојбата мора и натаму да се следи. Во овој Извештај повторно се формулира сет од препораки, кои се на линија на претходните препораки од Извештајот на Прибе.

Генерално, останува констатацијата дека Р.Македонија моментално спаѓа во групата неслободни земји, кога станува збор за слободата на изразување. Според Џорџ Орвел, ако слободата значи било што, пред се значи право да се каже она, што некој, односно власта, не сака да го чуе. Од ова е јасно е дека мора да постои силна решителност кај власта за да може да дојде до подобрување на состојбата во оваа област.

[1]Recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues relating to the communications interception revealed in Spring 2015

[2]COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, The former Yugoslav Republic of Macedonia 2016 Report , Brussels, 9.11.2016

[3]Freedom House, Freedom in the World, Report 2016, Macedonia

Медиумите и човековите права

Гордана Дувњак

Во услови на раздрман и нелојален медиумски пазар, кој не се темели на здрава економска логика, туку Владата е еден од најголемите огласувачи и донатори, средствата за информирање се повеќе ја губат својата вистинска суштина и стануваат оружје во рацете на политиката.

Со новинарската професија најчесто се врзуваат зборовите како слобода на говор и слобода на информирање. Тие се едни од најуниверзалните и најдобро познати човекови права, кои што влегуваат во основните човекови права и слободи.

Во терминологија, слободата на говор најчесто се дефинира како право да се говори слободно, без цензура и страв од казна. Овие права се сметаат за темел на секое демократско општество, според кои, се цени и степенот на развој, но и демократската свест во една држава. Тие не се само индивидуални права, туку имаат и многу пошироко значење. Бидејќи, не се работи само за слобода на вербален говор, туку и за начин за слободно барање, примање и пренесување информации или идеи. Поточно, за слободен проток на идеи, но и ефикасен начин за наметнување одговорност врз властите. Во таа смисла, улогата на медиумите е да бидат т.н „кучиња чувари“ на демократијата. Новинарите информираат и пренесуваат пораки до јавноста, но во голема мерка помагаат за откривање и креирање мислења за идеите и ставовите на политичките елити. Но, и за детектирање и корегирање на аномалии во општеството.

И затоа не случајно, овие права се највисоко рангирани во домашната регулатива и во меѓународните документи. Универзалната декларација за човекови права во членот 19 ја препознава слободата на говор како човеково право. Слободата на говор, на изразување, на информирање ја заштитува и членот 10 од Европската конвенција за човекови права и слободи. Членот 16 од Уставот на Република Македонија, исто така, се движи во тие рамки, и гарантира цела низа слободи поврзани со слободата на уверување, мисла, јавно изразување на мислата, слобода на говор, јавен настап, јавно информирање, слободен пристап до информации, но и право на одговор на исправка во средствата за јавно информирање, право на заштита на изворот на информации. Се разбира, цензурата најстроγο се забранува.

Сепак, не смее да се заборави дека слободата на говор и изразување не е безусловна и не може да се применува на начин на кој се кршат други права. Дека тие можат да бидат ограничени под одредени услови заради: заштита на правата и угледот на други, јавниот поредок, јавното здравје и морал, територијалниот интегритет и јавната безбедност... Но, секогаш во строго законска процедура и со јасно дефинирани цели.

Како е во праксата, со оглед на тоа што на Македонија секогаш „посилна страна“ и било законското нормирање и вградувањето меѓународни стандарди, а најслаба алка-имплементацијата и почитувањето на она што е напишано на хартија?

Во последниве години не е многу популарно да се биде новинар во Македонија, дури и во одредени ситуации е срамно. Длабоката општествена и политичка криза го зафати и новинарството, а исполитизираноста во голема мерка се преслика и во медиумите. Треба да се признае дека македонскиот медиумски простор е инфициран со непрофесионалност, површност, едностраност, пропагандизам, сензационализам, како и автоцензура и демотивација. Се повеќе се обезвреднува новинарскиот труд, влошени се условите за работа, а новинарите и медиумските куќи се изложени на притисоци и закани од судски процеси. И покај тоа што бројот на случаи е драстично намален, заради декриминализацијата на клеветата и навредата и префрлањето во сферата на граѓанска одговорност, се уште постојат двојни аршини во судското постапување во предметите, во кои како тужители се јавуваат политичари од власта. Делителите на правдата, тогаш „забораваат“ на укажувањата на Европскиот суд на човекови права во Стразбур, кој препорачува дека политичарите мора да имаат поголем праг на толеранција за клевета и навреда, особено кога е во прашање јавниот интерес.

Во услови на раздрман и нелојален медиумски пазар, кој не се темели на здрава економска логика, туку на неприродна ситуација, во која Владата е еден од најголемите огласувачи и донатори, средствата за информирање се повеќе ја губат својата вистинска суштина и стануваат оружје во рацете на политиката. Во тој биполарен свет на поделеност на провладини и проопозициски медиуми, се чини, најмногу страда професионалното новинарство. Станува колатерална штета во спрегата на политичките интереси на центрите на моќ и бизнис интересите на сопствениците на медиуми. Не ретко ќе се чуе и дека во време на сериозна закана од автократски режими, недозволиво и премногу комфортно е слепото придржување до новинарските принципи. Кои, како што се тврди, треба да бидат оставени за некои нормални времиња и околности, во кои ќе треба да се вратиме на вистинските вредностите во сите сфери, па и во медиумите.

Дека постои се поголема загрозеност на слободата на говор и на инфомирањето, како и пад на новинарските вредности и стандарди, говорат и бројките и фактите. Кои не се прашање на вкус или перцепција, туку на компаративни согледувања и анализи на домашни и меѓународни експерти и организации.

Само како илустрација, во последниот извештај на меѓународната “Фридом хаус”, Македонија забележа дополнителен пат на листата и од групата делумно слободни, влезе во групата неслободни земји. Како што се наведува во Извештајот, тоа во голема мерка се должи на фактот што на виделина излегоа скандалозни информации за масовно и нелегално прислушување новинари од страна на власта, корупциски врски

меѓу функционери и сопственици на медиуми, како и зголемени закани и напади врз медиумските работници.

Пад е забележан и на листата на „Репортери без граници“, каде од 34 место во 2013 година, стасавме до 118 место од вкупно 180. Најлошо стоиме не само во споредба со земјите од опкружувањето и регионот, туку и во компарација со поголемиот број европски земји.

И во последниот извештај на меѓународната „Хјуман Рајтс Воч“ се заклучува дека новинарите од Балканот се соочуваат со непријателско опкружување кое им го отежнува критичкото известување. Се нотира дека владите немаат политичка волја да ја подобрат климата за слобода на медиумите.

Според оваа организација, независното новинарство е соочено со сив и лошите состојби нема да се променат “ако ЕУ јасно не им укаже на владите во Западен Балкан дека нивните европски аспирации зависат од напредни и слободни медиуми“.

Во делот за Македонија се наведува дека Владата не идентификувала ниту еден осомничен за 30 напади врз новинари регистрирани во последните четири години. Од друга страна, пак, уапсени се неколкумина новинари во сомнителни околности. Полицијата неколкупати тепаше новинари, за време на вршење на нивната професионална работа. Меѓу последните случаи што ги регистрираа и за кои протестираа Здружението на новинарите на Македонија и Новинарскиот синдикат, се примерите кога полицијата истепа новинари и неколку фоторепортери на антивладин протест. Сите тие носеле легитимации. Еден од заклучоците е дека во Македонија се уште се користи владиното рекламирање како алтака за вршење притисок. Во извештајот беше нотирани и случајот со новинарот Зоран Божиновски, кој годинава беше екстрадиран под обвиненија за шпионажа и уцена.

Треба ли да се потсетиме и на случајот со колегатот Томислав Кежаровски, како во поглед на апсурдноста на казната и немањето кривично дело, така и во однос на немањето на чувство на судската власт за специфичноста на новинарската професија. Кривичниот судија што го водеше овој случај, Дијана Груевски во протестот на новинарската фела пред судот, како и на присутните новинари облечени во маички со поддршка на Кежаровски, виде притисок. За жал, единствен врз третата власт. Ниту збор за притисоците на останатите две власти, раководителите на судовите. Главни виновници беа и останаа новинарите, кои се доживуваат како нужно зло, но не и сојузник во битката за потрага по вистината.

Можеби никој подобро не ја скенираше ерозијата на македонското општество како групата искусни странски експерти предводени од Рајнхард Прибе. Не случајно, и оценките изнесени и во последниот извештај на ЕУ за напредокот на Македонија, во најголема мерка се темелат токму на овој извештај.

Во т.н Извештај на Прибе, медиумите не случајно се најдоа во групата од пет области на кои им се потребни длабоки и системски реформи, за да може нормално да

функционира правната држава и да постои владеење на правото. Колку и да изгледа претенциозно тоа што некои невладини кругови му дадоа митски карактер на овој извештај, нарекувајќи го „Евангелие по Прибе“, сепак, насоките и препораките влеваат надеж дека работитите можат да тргнат на подобро.

Главната поента во делот на медиумите е дека тие мора да бидат клучен играч во демократските процеси, не само како јавен заштитник на граѓаните, туку и како соработник на плуралниот развој на демократијата. Медиумската криза, се заклучува во споменатиот извештај, ги лишува новинарите од нивната способност за извршување на нивната работа професионално и без страв.

Оттаму, не треба ниту голема новинарска визија, ниту храброст, во предлагањето на решенија како да се излезе од ќор сокакот во кој се најде не без своја вина “седмата сила“. Едноставно, само треба да се следат прецизно препораките на Прибе. Се советува сите медиуми да бидат ослободени од политички притисоци без закани и притисоци. Медиумите да се дистанцираат од партиските политики. Јавниот сервис да биде непристрасен и независен од политиката, комерцијалните и другите влијанија. Медиумите да имаат важна улога во ситуација на политичка криза и откривањето на афери на корумпираност. И што е најважно, да се водат од јавниот интерес!

Наместо заклучок, се наметнува легитимна дилема околу иднината на македонскиот журнализам. Може ли подобро и поинаку?

Секако дека може, но таа мисија (реформа) нема да биде ниту лесна, ниту брза. Како и да е, професионалното новинарство мора да си го пробие патот, но и да го врати ентузијазмот и мотивацијата, кои за жал, беа многу поголеми на почетокот на деведесеттите години кога се градеше самостојна Македонија.

Звучи помалку цинично, по 25 години од осамостојувањето и во услови на плурализам на медиуми, експанзија на социјалните мрежи и интернет портали, сега да говориме од потребата за освојување на слободата на изразување. Но, кога тоа се зборува, се мисли на потребата од реформи во медимската сфера, ослободување од skutot на политиката, поголема саморегулација. И она што е најважно за враќање на довербата во новинарството, која е изгубена. За среќа, не е неповратно. Се уште има здрави јадра на професионализам, постојат мали оази на истражувачко новинарство, кои за волја на вистината, се резултат или на регионални медиумски платформи, или на странски донации и грантови.

Само со поголема професионалност, солидарност и здрава клима, може да се дојде до крајната цел. А, тоа е слободно, но и достоинствено новинарство, во кое медиумите нема да бидат ничии мегафони, туку вистинска седма сила која опсервира, критички анализира и ги менува работите на подобро.

Како апелационен суд потврди првостепена пресуда во која како решителен факт е наведено дека РМ е земја потписничка на Шенгенскиот договор?

м-р Гоце Коцевски

1. Воведни напомени:

Слободата на движење и еднаквоста се уставно загарантирани права на граѓаните на РМ. Во случај на повреда на овие права, секој граѓанин може да бара заштита од судовите и од Уставниот суд на РМ во постапка заснована врз начелата на приоритет и итност. При постапувањето по овие случаи судовите се должни во правична постапка, правилно и целосно да ги утврдат фактите, за потоа со правилна примена на правото да донесат соодветна одлука со која, доколку постои основ, ќе ги заштитат правата и слободите на граѓанинот во конкретниот случај.

Оваа студија го анализира постапувањето на судовите во РМ по поведена постапка од страна на граѓанин кој смета дека му се повредени правото на слобода на движење и правото на еднаквост. Граѓанинот, од ромска етничка припадност, при обид да отпатува на краток престој во соседна Р. Србија во посета на роднини бил спречен од страна на граничните служби на РМ да ја премине границата иако поседувал важечка биометриска патна исправа. Единственото образложение кое го добил во усна форма било дека постои сомнеж дека ќе бара азил во земјите членки на ЕУ (иако патувал во Р.Србија). Засегнат и повреден, граѓанинот побарал заштита од судовите во РМ меѓутоа неговата тужба била одбиена како неоснована од основниот суд. Граѓанинот вложил жалба до апелациониот суд, меѓутоа судот ја одбил жалбата и ја потврдил првостепената одлука.

Имајќи предвид дека конкретниот случај засега уставно загарантирани права, потребна е правна анализа на донесените судски одлуки. Кои се решителните факти поради кои судовите одлучуваат дека во овој случај не се работи за повреда на слободата на движење и правото на еднаквост? Кои се прописите на основа на која судовите ја засноваат својата одлука, со која аргументација и образложение? Ова се дел од прашањата кои ќе бидат предмет на оваа студија на случај. Студијата има за цел да утврди дали судовите донеле правилна и законите одлука, со примена на внимателна и темелна правна анализа. При изработката на студијата се користени списите од предметот кои со анонимизирани лични податоци се дадени во прилог на истата.

Во однос на ваквото спорно постапување на МВР беа поведени повеќе постапки пред редовните и Уставниот суд на РМ од страна на граѓани, жртви на постапувањето на граничните служби. Во голем дел од нив судовите најдоа повреда на нивните права меѓутоа во одреден дел судовите беа на становиште дека спорното постапување е

законито. Во оваа студија ќе се анализираат аргументите зошто судовите не наоѓаат повреда на слободата на движење и правото на еднаквост.

2. Факти на случајот:

Х.Х[1] е лице од ромска етничка припадност, државјанин на РМ кое заедно со своето семејство живее во Велес. Х.Х работи во локалното комунално претпријатие повеќе од 27 години. Во октомври 2014 година, Х.Х планирал краткотрајна посета на Врање, во Р.Србија во посета на семејството на неговиот покоен брат. На 22 октомври 2014 година, Х.Х заедно со неговиот син, снаа и двете малолетни внучиња отишле на локалната автобуска станица каде купиле повратни билети до Врање, Р. Србија. Х.Х со себе понел патни исправи (биометриски) за него и неговото семејство како и потврда дека е вработен и дека користи денови од годишен одмор. Во 20:15 со автобус полн со патници се упатиле кон Врање. Во автобусот единствено членовите на семејството на Х.Х биле со ромска етничка припадност.

Автобусот пристигнал на граничниот премин Табановце околу 22:15. Во автобусот влегол полициски службеник кој ги извршувал граничните проверки. Кога службеникот дошол до лицето Х.Х ги проверил неговата и патните исправи на неговото семејство и единствено него го повикал да излезе од автобусот и да се упати кон службените простории на граничниот премин за да се извршат дополнителни проверки. Х.Х во придружба на полицискиот службеник пред другите патници излегол од автобусот. Во просториите, Х.Х бил испрашуван за целта на патувањето по што истиот одговорил каде патува, за која намена и дека планира да остане не повеќе од 3 до 4 дена. Ги приложил повратните билети и потврдата од работодавецот како доказ дека ќе се врати во Р.М. Граничните службеници го прашале колку пари во готовина носи со себе на што лицето Х.Х одговорил дека во себе има околу 100 евра. Службениците го информирале дека средствата не се доволно и дека требал да носи повеќе пари со себе за патувањето. Х.Х потенцирал дека се работи за краткотрајна посета на многу блиски роднини и дека нема да имаат никакви трошоци за сместување и храна и дека имаат повратни карти за враќање. Сепак, неговите укажувања не го промениле ставот на граничните службеници. На лицето Х.Х му било само усно кажано дека нема да излезе од државата затоа што ќе барал азил во странство по што истиот не добил никаков писмен акт (решение или одлука) за спречувањето ниту пак му бил вметнат штембил во патната исправа. Веднаш потоа со полициска придружба пред сите патници од автобусот лицето Х.Х неговиот син, снаата и двете малолетни внучиња биле симнати надвор од автобусот на мошне неповолни временски услови. Х.Х, видно разочаран, понижен и потиштен бил приморан да повика и плати такси како би можеле сите заедно да заминат до градот каде живеат.

3. Правно прашање:

Основно правно прашање кое произлегува од погоре опишаниот случај и на кое е потребно да се даде одговор однапред, пред да се продолжи со анализа на постапувањето на судовите е дали **Законот за гранична контрола предвидува дополнителни услови кои граѓаните треба да ги исполнат при излез од територијата на РМ покрај поседувањето на важечка биометриска патна исправа?** Од одговорот на ова прашање ќе може да се заклучи дали постапувањето на граничните служби има основ во Законот или не.

Преминувањето на државната граница во РМ е уредено со Законот за гранична контрола[2]. Според овој закон, над државјаните на РМ при преминување на државната граница се применуваат тн. минимални гранични проверки[3]. Минималните гранични проверки вклучуваат: (1) проверка на исправноста на патната исправа[4] и (2) проверка по несистематска основа во соодветни евиденции и електронски дата бази[5] дали лицето кое ја минува границата претставува закана за националната безбедност, јавната политика, меѓународните односи или закана по јавното здравје. Втората проверка во основа значи дека доколку се утврди дека лицето кое има намера да излезе од територијата на Р.М се наоѓа на некоја од овие евиденции и електронски дата бази, постои законски основ за спречување на тоа лице да излезе од државата.

Во конкретниот случај, МВР ниту во одговорот до народниот правобранител ниту пак во одговорот на тужбата (што ќе биде понатаму образложено) не одговори во кои евиденции и дата бази е проверено дека лицето Х.Х претставува закана за меѓународните односи на државата што укажува на тоа дека не е направена никаква проверка и дека недозолувањето премин на границата е единствено последица на личната оценка на граничните службеници.

Законот за гранична контрола не содржи ниту една одредба која ги овластува граничните службеници да спречат излез од територијата на РМ на државјани на РМ поради „неоправдување на патувањето“, „неисполнување на условите за влез во државата во која се патува“ или пак поради „постоење на индиции дека лицето ќе го злоупотреби безвизниот режим“.

4. Судска заштита:

Поднесување на тужба до Основен суд

На 25 февруари 2015 година, Х.Х преку неговиот полномошник адвокат, побара заштита од судовите со поднесување на тужба против МВР до надлежниот Основен суд. Со тужбата се бараше од судот да утврди повреда на правото на слободно движење и правото на еднаквост и да се задолжи тужениот да ја надомести материјалната и нематеријалната штета.

Повредата на правото на слободно движење беше образложена со повикување на членот 27 став од 3 од Уставот на РМ кој јасно и недвосмислено уредува дека слободата на движење може да се ограничи единствено врз основа на **закон** и тоа во **следните случаи**: а. Заштита на безбедност, б. Водење на кривична постапка и в. Заштита на здравјето на луѓето. Во тужбата е образложено дека ограничувањето на слободата на движење неспорно се случило. Истото не било врз основа на закон (како што е опишано во дел 3. Правно прашање) и не се однесувало на ниту еден од уставно дозволените основи за ограничување на слободата на движење. Во тужбата е укажано и дека за патување во Р.Србија, македонските државјани можат да ја поминат границата со биометриска лична карта[6].

Повредата на правото на еднаквост е поткрепена со фактот што во автобусот единствено семејството на тужителот било со ромска етничка припадност и единствено тие биле спречени да излезат од државата. Оваа пракса е веќе идентификувана од релевантните институции како дискриминаторска (Народен правобранител на Р.М.[7] и Комесарот за човекови права на Советот на Европа[8]). Јасната непропорционалност на процентот на Роми засегнати од оваа пракса (повеќе од 95 %) во однос на вкупниот број на Роми во РМ (2,67%) неспорно укажува на постоење на дискриминаторско постапување кон оваа етничка група.

Одговор на тужба:

Тужениот во одговорот ја спори тужбата со тоа што наведува дека тужителот не дал параметри и споредби зошто смета дека бил дискриминиран. Во одговорот тужениот наведува дека „при намерата за напуштање на територијата на РМ потребно е да се почитуваат уставите и законите на другите држави членки на ЕУ за условите за влез и правото на слобода на движење во рамки на територијата на РМ во земја членка на ЕУ согласно чл. 5 од Шенген бордер код каде е потребно да се исполнат дополнителни услови потврдени со Анекс 1 од оваа Регулатива со која се оправдуваат или докажуваат мотивите и целите на патувањето и престојот во земја членка на ЕУ“. Понатаму во одговорот е наведено „Впрочем со тужбата тужителот воопшто не докажува дали ги поседувал сите потребни документи за излез од Република Македонија“ без да прецизира во кои пропис кој има правна сила во РМ се уредени документите кои треба да се поседуваат **при излез** од државата.

Тек на подготвително рочиште и главна расправа:

На подготвителното рочиште кое се одржа на 15 мај 2015 година тужителот ги побива наводите дадени во одговорот на тужбата. Повикувањето на Шенген бордер кодот[9] според тужителот е неосновано затоа што овој пропис има правна важност само помеѓу државите членки на ЕУ, а ниту Р.Македонија ниту пак Република Србија се членки на ЕУ. Најмеродавен пропис за преминување на границата со Србија е

Спогодбата меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Србија за услови за патување на државјаните на двете земји објавена во Службен весник на РМ број 172/11. Оваа спогодба јасно и недвосмислено го олеснува преминувањето на државната граница со овозможување премин со биометриска лична карта. На рочиштата за главна расправа (вкупно три на број) беа испитани предложените сведоци вклучувајќи го и полицискиот службеник кој го сторил спорното дејствие. Сведокот **не посочи кој е прописот** кој го овластува да спречи излез од државата затоа што нема гарантно писмо или колку пари треба на носи патникот. Сведокот наведе дека сам оценил, без да ги изнесе критериумите на основа на кои ја прави проценката дека постојат индиции дека Х.Х може да го злоупотреби безвизниот режим.

Првостепена пресуда:

Основниот суд во јули 2015 година донесе пресуда со **која го одби тужбеното барање како неосновано** и го задолжи тужителот да ги надомести трошоците на постапката во износ од 17.940,00 денари. Во пресудата за судот воопшто не е спорна фактичката состојба и настанот што се случил. Напротив, утврдената фактичка состојба е во целост идентична со претходно изложените факти. За судот не е спорно дека Х.Х патувал во Врање да одаде почит на гробот на неговиот брат и дека имал повратни билети со себе. **Според судот, причина поради која на Х.Х не му било дозволено да ја напушти границата е тоа што не поседувал гарантно писмо и дека немал доволно парични средства**[10]. Во изнесувањето на прописите врз основа на која ја заснова својата одлука судот ги цитира следниве законски одредби: чл. 5 ст. 3 и 6 од Законот за спречување и заштита од дискриминација[11], чл. 8 од Законот за гранична контрола[12], чл. 9-а ст. 1 и ст. 2[13] и чл. 189 ст. 1[14] од Законот за облигациони односи. При изнесувањето на прописите **Судот не наведува ниту една законска одредба која се однесува на суштинското прашање во случајот, дали граничните службеници имаат овластување да спречат излез од територијата на РМ поради тоа што лицето не поседува гарантно писмо или одредена количина на парични средства.**

Судот повикувајќи се единствено на исказот на сведокот вработен кај тужениот (кој го извршил спорното дејствие) и на службената белешка подготвена од тужениот **го прифаќа аргументот дека на Х.Х не му бил дозволен излез од територијата на РМ затоа што не поседувал гарантно писмо и доволно парични средства па според службените лица постоеле индиции дека лицата би ја злоупотребиле визната либерализација што пак претставувало закана за меѓународните односи на РМ со земјите членки на ЕУ**[15]. Според судот сите лица биле еднакво третирани и дека превземените дејствија биле во согласност со прописите кои што важат во РМ **без притоа да се наведе кои се тие прописи.** Понатаму судот наведува дека иако Србија не е членка на ЕУ но е кандидат за членство

на ЕУ исто како и Македонија е **должна да ги почитува Уставот, законите и прописите на земјите членки на ЕУ.** [16]

Судот наоѓа дека сите дејствија превземени од овластените службени лица кај тужениот се во согласност со Уставот и законите и притоа наведува дека **РМ е потписничка на Шенгенскиот договор**[17]. Судот понатаму образложува дека тоа што РМ е потписничка на Шенгенскиот договор бара од нас да преземаме обврски за вршење на зајакнати гранични проверки при намерата за излез на територијата на РМ во Рамките на оперативната соработка и взаемна помош во борбата против нелегалната миграција.

Жалба:

На вака донесената пресуда беше навремено поднесена жалба до надлежниот апелационен суд. Во жалбата се истакнаа следниве клучни наоди:

- **Суштествени повреди на одредбите на парничната постапка**

Основниот суд не навел пропис на кој се заснова одлуката иако тоа е задолжително (чл. 327 ст. 4 од ЗПП). Судот не изложи кој е тој пропис кој го овластува МВР да спречи излез од територијата на РМ поради непоседување на гарантно писмо или одредена количина на готовина во себе. Дополнително, постои контрадикција меѓу она што сведокот го навел во исказот на рочиштето и она што судот го цитирал во образложението и на што се повикува при носењето на одлуката.

- **Погрешно и нецелосно утврдена фактичка состојба**

Судот постојано низ целото образложение наведува дека сите превземени дејствија од службените лица биле во согласност со прописите кои важат во РМ без притоа да наведе кои се тие прописи кои овластуваат спречување на излез од државата поради непоседување на гарантно писмо или поседување на определена количина на готовина. Судот утврдил дека РМ е потписничка на Шенгенскиот договор што е флагрантно неточно. РМ ниту е потписничка на овој договор ниту пак има пристапено кон иститот. Судот заснова одлука на утврден факт дека РМ е потписничка на Шенгенскиот договор.

- **Погрешна примена на материјално право**

Поради фактот што не е наведен пропис во оваа пресуда поправилно би било да се каже дека се работи за непримена на право отколку за погрешна примена на право. Судот во образложението се повикува на одреден член 5 според кој покрај поседувањето на биометриска патна исправа потребно е да се исполнат и други услови за влез во државите од Шенген зоната кои се предвидени во Анекс 1 **без притоа да наведе за кој пропис станува збор.** Имплицитно може да се утврди дека судот се повикува на Шенгенскиот граничен кодекс кој очигледно го побркува со

Шенгенскиот договор (спогодба). Овие два прописа од правна природа се целосно различни. Повикувањето и засновањето одлука врз основа на член 5 од Шенгенскиот граничен кодекс е целосно неосновано затоа што истиот како регулатива на ЕУ нема правна сила во РМ. Од друга страна пак РМ со ниту еден меѓународен договор склучен со ЕУ или државите членки на ЕУ, а ратификуван во согласност со Уставот се нема обврзано на директна примена на Шенгенски граничен кодекс.

Х.Х ја обжалил пресудата и во поглед на одлуката за трошоци. Тужениот во текот на целата постапка беше застапуван од правници вработени кај истиот, а не од претставници на Државното правобранителство. Како последица на тоа истиот нема право на надомест на трошоци за правна помош.

Второстепенa пресуда:

Апелациониот суд ја одби жалбата како неоснована и ја потврди првостепената пресуда. Образложението содржи сувопарно и штуро одбивање на жалбените наводи без да се навлезе во суштинско аргументирање зошто смета дека истите се неосновани. Апелациониот суд **не одговори на клучниот жалбен навод дека првостепената пресуда не содржи повикување на пропис кој уредува дека на македонски државјанин за излез од територијата на РМ му се потребни гарантно писмо и одредена количина на готовина.** Со пропуштањето да се одговори на овој клучен жалбен навод е сторена повреда на правото на ефикасен правен лек. Со користење на вообичаената фразеологија и образец судот избегна да одговори на контрадикција меѓу она што сведокот го кажал на рочиштето, и она што судот навел дека сведокот го кажал во образложението на пресудата.

Жалбените наводи дека судот не се повикал на материјални прописи и дека судот се повикува на Шенгенскиот договор за Апелациониот суд се неосновани. Според Апелациониот суд сите лица биле „еднакво третирани и дека превземените дејствија биле во согласност со прописите кои важат во РМ“ повторно без да наведе кои се тие прописи [18]. Понатаму Апелациониот суд, копирајќи го образложението од првостепената пресуда, повторно се повикува на одреден **член 5 и Анекс 1** веднаш по споменувањето на Шенгенскиот договор што имплицира дека судот смета дека овие одредби се од тој договор. Апелациониот суд, идентично како и Основниот суд, повторно прави забуна меѓу Шенгенскиот договор и Шенгенскиот граничен кодекс иако разликата меѓу овие два прописа беше детално образложена во жалбата. За Апелациониот суд воопшто не е спорно дали клучниот пропис врз основа на кој е донесена одлука ниту е Устав, ниту е закон, ниту пак е меѓународен договор ратификуван од РМ, напротив без да аргументира против жалбените наводи, ја потврдил спорната првостепенa одлука.[19]

5. Заклучок:

Овој случај укажува на недостатоците на судската заштита на човековите права во РМ. Граѓанин на РМ од ромска етничка припадност со намера да го посети семејството на неговиот покоен брат во Р. Србија е спречен во неговиот обид да излезе од државата. Единствено тој и неговото семејството од цел автобус биле подложни на дополнителни контроли и единствено ним од сите патници во автобусот им е оневозможено да отпатуваат во Р.Србија. За спречувањето граѓанинот не добил никаков писмен акт. Овде не се работи за изолиран случај, туку за постапување кое се случува повеќе од четири години и е нотирано и од страна на Советот на Европа и од страна на Народниот правобранител на РМ. Граѓанинот имајќи го во предвид членот 50 став 1 од Уставот на РМ бара заштита од судовите во РМ. Во тужбата образложува дека постапувањето пред се' нема основ во ниту еден закон и дека со истото се повредени неговото право на слободно движење и право на еднаквост.

Првостепениот суд носи пресуда со која ја одбива тужбата. Образложува дека сите превземени дејствија од граничните служби биле во согласност со прописите без притоа да цитира ниту една одредба која овластува спречување на излез од државата поради: „необразложување на причините за патувањето“ , „немање доволно парични средства“, или пак „непоседување на гарантно писмо“. Наместо тоа судот споменува одреден член 5 и Анекс 1 без притоа да прецизира кој е тој пропис. Она што е најзагрижувачки во првостепената пресуда е тоа што истата го содржи неточниот факт дека „РМ е потписничка на Шенгенскиот договор со кој од нашата држава се бара да се преземе обврски за зајакнати гранични проверки“.

Граѓанинот го искористил редовното правно средство и вложил жалба. Ги истакнал сите слабости и противречности на првостепената пресуда. Во жалбата укажува дека не постои пропис во македонскиот правен систем кој ги овластува граничните служби да спречат излез од државата поради споменатите причини и укажува дека не може да станува збор за примена на туѓ пропис на територија на РМ. За жал и покрај жалбените наводи Апелациониот суд ја потврдил првостепена пресуда со користење на идентичен јазик и фразеологија. Поради ова граѓанинот во овој случај останал без заштита на неговите човекови права во поединечниот случај.

[1] Заради заштита на идентитетот на лицето и неговите лични податоци во студијата ќе се користат иницијалите Х.Х.

[2] Службен весник на РМ бр. 171 од 30.12.2010

[3] Член 15 став 3 од Законот за граничната контрола.

[4] Член 15 став 2 од Законот за граничната контрола „Минималните гранични проверки од ставот 1 на овој член се состојат од брза и едноставна проверка со помош

на соодветни технички уреди и со проверка во соодветните евиденции и електронски бази на податоци исклучиво за да се провери дали патниот документ, односно другиот документ пропишан за преминување на државната граница е украден, злоупотребен, изгубен или е неважечки, да се провери неговата валидност, како и да се провери присуството на знаци кои укажуваат на злоупотреба, фалсификување или преправање на документот“

[5] Член 15 став 4 од Законот за граничната контрола „При спроведување на минималните гранични проверки на лицата државјани на Република Македонија, како и над лицата кои го уживаат правото на Заедницата за слободно движење, полицискиот службеник може врз не систематска основа да провери во соодветните евиденции и електронски бази на податоци дали тие лица претставуваат закана за националната безбедност, јавната политика, меѓународните односи или закана по јавното здравје“.

[6] Законот за ратификација на Спогодбата меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Србија за услови за патување на државјаните на двете земји (Службен весник број 172/11)

[7] Годишен извештај за работата на Народниот Правобранител на РМ за 2014, Скопје Март, 2015 стр. 83

[8] Извештај од Нилс Муижниекс Комесар за човекови права на Советот на Европа по неговата посета на „поранешната југословенска Република Македонија“ од 26 до 29 ноември 2012, стр. 29, т.106, април 2013

[9] Шенгенскиот граничен кодекс е регулатива на Европскиот парламент и Советот на ЕУ со која се воспоставуваат правила на заедницата со кои се уредува движењето на лица преку границите и е правно применлив само на териториите на државите кои се членки на ЕУ и Шенген зоната.

[11] 3. Дискриминација е секое неоправдано правно или фактичко, непосредно или посредно правење на разлика или нееднакво постапување, односно пропуштање (исклучување, ограничување или давање првенство) во однос на лица или групи кое се заснова на пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална и телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба или која било друга основа;

Еднаквосте начело според кое сите луѓе се рамноправни, односно изедначени во обврските и правата. Еднаквоста ја подразбира различноста, односно подразбира постоење неистоветни лица кои треба да бидат еднакво третирани;

[12] При извршувањето на граничната контрола полициските службеници се должни целосно да го почитуваат човековото достоинство. Сите овластувања што ги

преземаат полициските службеници во текот на извршувањето на граничната контрола треба да бидат сразмерни со целта заради која се преземаат. Во текот на вршењето на граничната контрола полициските службеници не смеат да прават дискриминација по однос на полот, расната или етничката припадност, бојата на кожата, возраста, националната припадност, социјалното потекло, верското уверување, неспособноста или сексуалната определба, имотната и општествената положба.

[13] (1) Секое физичко и правно лице, покрај заштитата на имотните права, има и право на заштита на своите лични права согласно со закон. (2) Како лични права, во смисла на овој закон, се подразбираат правата на живот, телесно и душевно здравје, чест, углед, достоинство, лично име, приватност на личниот и семејниот живот, слобода, интелектуално творештво и други лични права.

[14] (1) Во случај на повреда на личните права судот, ако најде дека тежината на повредата и околностите на случајот го оправдуваат тоа, ќе досуди справедлив паричен надоместок, независно од надоместокот на материјалната штета, како и во нејзино отсуство. (2) При одлучувањето за барањето за справедлив паричен надоместок судот ќе води сметка за силината и траењето на повредата со која биле предизвикани физички болки, душевни болки и страв, како и за целта за која служи надоместокот, но и за тоа надоместокот да не е во спротивност со стремежите кои не се спојливи со неговата природа и општествената цел.

[15] Пресуда П1.12/15 на Основен суд, Стр.5

[16] Пресуда П1.12/15 на Основен суд, Стр.5

[17] Пресуда П1.12/15, на Основен суд. Стр. 5

[18] Пресуда на Апелационен суд ГЖ-5879/15 стр.3

[19] Пресуда на Апелационен суд ГЖ-5879/15 стр.3 и стр.4

Право на работа

м-р Мимоза Илиеска

Новите технологии и глобалниот автопат на податоци имаат потенцијал да го изменат светот на работата, дури и повеќе од Индустриската револуција. Со оглед на тековната индустријализација, 20-тиот век беше сведок на натамошно опаѓање на земјоделскиот сектор и на поголемата важност на услужниот сектор. Со либерализацијата на светскиот пазар и „сајбер револуцијата“, можностите во глобалната економија станаа многу пошироки. Оваа нова глобална економија бара високо специјализирани работници, кои треба да бидат добро обучени, флексибилни и високо мотивирани, како и подготвени побрзо да се прилагодат на актуелните пазарни побарувања. Работниците треба да се справат со поголемиот стрес и променливите услови на работа во светло на забрзаната технолошка и структурна промена.

Сé повеќе луѓе работат со половина работно време, се самовработени или се соочуваат со нестабилни услови на работа. Во овој поглед, глобализацијата открива општествени јазови меѓу оние кои што имаат образование, способности и мобилност за да просперираат во една интегрирана светска економија, и оние кои го немаат сето тоа. Овие нови нееднакости и несигурности водат кон тензии меѓу различните сектори во општеството. Засилената конкурентност, како резултат на либерализацијата на трговијата и финансиските режими, врши голем притисок врз компаниите да ги намалат трошоците на производство. За да ги исполнат овие цели, тие можат или да го намалат скапиот фактор на „трудот“ во производство по пат на автоматизација, вишок на работната сила, или пак да го пренесат производството во земјите со мала платеност на трудот, каде што општествените стандарди се многу пониски. Во глобала, платата и условите за работа можат да се притиснат кон тенденција на опаѓање. Премногу често, последиците се експлоатација, принудна работа и детски труд.

Појавата на „глобализацијата“ влијае врз луѓето во сите делови на светот, но нејзините позитивни исходи не се еднакво распоредени. Сепак, владите имаат сè помала моќ да ги ублажат негативните влијанија предизвикани од сè помалите трговски бариери, најмногу благодарение на новите „глобални играчи“: мултинационалните претпријатија. Општествената димензија на глобализацијата треба да стане главна грижа на меѓународните политики. Повеќе од кога и да е, важно е да се унапредат општествените стандарди и човековите права на меѓународно ниво, со цел да се обезбеди општествена стабилност, мир и развој, давајќи и човечко лице на глобалната економија.

1.Право на работа

1.1. Труд и работна сила

Работниот однос (трудот) за многумина е единствен, основен извор на лична и семејна егзистенција, во услови на пазарна економија. „Секој труд од една страна е трошење на човековата работна сила во физиолошка смисла и во ова својство на еднаков човечки или апстрактен човечки труд, ја создава вредноста на стоката. Од друга страна, секој труд е трошење на човековата работна сила во посебна целесообразна форма, а во ова својство на конкретен полезен труд тој произведува употребни вредности. Употребувањето на работната сила е самиот труд. [1]Купецот работната сила ја троши со тоа што нејзиниот продавач ја пушта да работи за купецот“.[2] „Под работна сила, или способност за труд разбираам целокупност на физичките и духовните способности што постојат во телесноста, во живата личност на човекот, што ги става тој во движење секојпат кога произведува употребни вредност од било кој вид“.[3] Под поимот работа се подразбира количеството физички, психички и емоционални напори применети во производството на стоки и услуги за сопствена или за потрошувачката на други лица.

1.2. Работа и човекова безбедност

Социјалната и економската сигурност се важни аспекти на човековата безбедност. Во таа смисла, правото на работа и правата на работното место имаат значајна улога во остварувањето на човековата безбедност. Луѓето без пристап до работа или зависат од социјална помош или немаат воопшто никакви изгледи. Правото на работа, како стандард на човековите права, оди многу подалеку од едноставно зачувување на опстанокот, затоа што задоволувањето на основните потреби не е доволно за да се зајакне човековата безбедност. Правата на работниците обезбедуваат пристојни услови за работа, но исто така заштитуваат од дискриминација и експлоатација на работното место.

Примерите на кршење на човековите права во контекст на работата, се движат од деца коишто работат во рудници на јаглен, должничката работа или комерцијалната сексуална експлоатација на деца. Човековите права од оваа перспектива исто така се занимаваат и со лошите услови за работа, како што се нездравата или опасна работна средина или експлоататорските часови на работа.

1.3. Работа: право или обврска?

Зошто ни е потребно човеково право за нешто што претставува должност, којашто е поврзана со оптоварување или ментален или физички напор? Поради овие негативни

импликации, често постои забуна во врска со концептот на правото на работа. Меѓутоа, работата е тесно поврзана со човековото достоинство и со учеството во општеството, додека невработеноста може да доведе до сериозна фрустрација, падури и депресија. Работата исто така може да биде средство за самоостварување и да придонесе за развојот на личноста. Правото на работа осигурува дека никој не е исклучен од светот на работата сам по себе, односно ова право првенствено се однесува на пристапот до работа, но исто така ја опфаќа и заштитата од неправедно отпуштање од работа.

Членот 7 од Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права при ООН (МПЕСКП) гласи „Државите договорни страни го признаваат правото на секого на праведни и поволни услови за работа со кои се осигуруваат праведни плати и еднаква платеност за работа од еднаква вредност без разлика од каков било вид; пристоеен живот; безбедни и здрави услови за работа; еднаква можност за секого за унапредување; одмор, слободно време и разумно ограничување на работните часови.“

2. Меѓународна организација на трудот (МОТ) (International Labour Organization - ILO)

Меѓународната организација на трудот е создадена во 1919 година. Таа беше основана со цел да ја изрази големата загриженост во поглед на социјалната реформа по завршувањето на Првата светска војна. Врз основа на силното верување дека сиромаштијата е опасност за просперитетот и сигурноста насекаде, МОТ има за цел да ги подобри условите за работните луѓе низ целиот свет без дискриминација по основ на расата, родовата припадност или општественото потекло. Во 1969 година, беше добитник на Нобеловата награда за мир за својата работа. МОТ има трипартитен состав, односно негови членови се претставниците на државите, синдикатите и работодавците.[4] Република Македонија е членка на МОТ од 28. Мај 1993.

3. Универзална декларација за човекови права (УДЧП)

Универзалната декларација за човекови права[5] содржи широк спектар на човекови права коишто се однесуваат на работата. Сите овие права се понатаму развиени во двата Меѓународни пакта на ООН, со коишто тие се правнообврзувачки за државите договорни страни.

Членот 23 од Универзалната декларација за човекови права гласи:

(1) Секој има право на работа, на слободен избор на вработување, на праведни и поволни услови за работа и на заштита од невработеност.

(2) Секој, без каква било дискриминација, има право на еднакво право на еднаква платеност за еднаква работа.

(3) Секој оној којшто работи има право на праведна и поволна плата којашто нему и на неговото семејство им осигурува егзистенција достојна на човековото достоинство, и надополнета, доколку е тоа потребно, по пат на други средства на социјална заштита.

(4) Секој има право да формира или да се придружи на синдикати за заштита на своите интереси.“

Членот 24 од Универзалната декларација за човекови права гласи: „Секој има право на одмор и слободно време, вклучувајќи разумна ограниченост на работните часови.

Секој има право на стандард на живеење соодветен на неговото здравје и благосостојба, како и на здравјето и благосостојбата на неговото семејство и право на сигурност во случај на невработеност, болест, инвалидитет, или друг недостаток од средства за живот.“

3.1. Основни човекови права

Сите права се универзални, неделиви, меѓузависни и меѓуповрзани. Иако меѓународното право за човекови права дозволува легитимни ограничувања, исклучоци и резерви, тие мора да се извршат во строго определени околности. Дури и во вонредни состојби, одредени основни човекови права се применуваат секогаш. „Основните права се заштитени со меѓународното обичајно право и меѓународните договори за човекови права, вклучувајќи го Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (МПГПП) и Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (МПЕСКП)“.[6]

Член 6 од МПЕСК гласи „Правото на работа, го опфаќа правото на секого на можноста да заработи за живот со работа, која слободно ја избира или прифаќа. Чекорите кои треба да се преземат за да се постигне целосно остварување на ова право, вклучуваат техничко и стручно советување и програми за обука“

4. Законска регулатива во Република Македонија

Во Република Македонија, правото на работа, како и правата и обврските кои произлегуваат од работниот однос се прецизирани во Законот за работни односи. [7]

Со Законот за работни односи, се уредуваат работните односи меѓу работниците и работодавачите кои се воспоставуваат со склучување на договор за вработување. Работниот однос се уредува со Законот за работни односи, колективен договор и договор за вработување. Покрај Законот за работни односи постојат уште неколку закони чии одредби се насочени во поглед на заштита на правата на работникот и тоа: Закон за мирно решавање на работните односи, Закон за медијација на работните

спорови, Закон за минимална плата, Закон за синдикално здружување и право на штрајк.

Заклучок

Идеалот на слободното човечко суштество што ги ужива граѓанските и политичките слободи и кое е ослободено од страв и беда, може да се постигне само ако се создадат услови што на секому му овозможуваат да ги ужива своите граѓански и политички права, како и своите економски, социјални и културни права. За да се остварат овие цели потребно е во секое општество да се дискутира за врската меѓу човековото достоинство, човековата безбедност и пристојните услови за работа.

Користена литература:

Генералното собрание на Обединетите нации, Универзална декларација за човековите права, 10 декември 1948 г.

Карл Маркс, Капитал, (Скопје, Мисла, 1975).

Цуцуловски, Љубомир, Марксовиот концепт за човекот, трудот и оттуѓувањето, (Скопје, Комунист, 1981).

<https://mk.wikipedia.org/wiki>

<http://www.aktiv.mk/attachments/article>

[1] Марксовата антрополошка доктрина укажува дека преку трудот, со чија помош се создава очовечената природа, животот на човекот се збогатува за уште една димензија: гледајќи го предметниот свет тој се гледа самиот себеси и гледајќи се во него, тој истовремено станува свесен дека овој свет е дел од него, еден вид знак кој и по него останува да живее како доказ за неговото постоење. Трудот е живот што раѓа живот и до толку повеќе ќе биде извор на задоволството, среќата и слободата. Трудот е она со чија помош човекот се потврдува себе и во што ја наоѓа смислата на своето постоење.

[2] Карл Маркс, Капитал, (Мисла, Скопје, 1975), стр.154 и 163.

[3] Цуцуловски, Љубомир, Марксовиот концепт за човекот, трудот и оттуѓувањето, (Скопје, Комунист 1981), стр.41-45.

[4] <https://mk.wikipedia.org/wiki>

[5] На 10 декември 1948 година, Генералното собрание на Обединетите нации ја усвои и прогласи Универзалната декларација за човекови права.

[6] <http://www.aktiv.mk/attachments/article/>

[7] Службен весник на Р.М бр.74, од 08.05.2015 година, Закон за работните односи, пречистен текст, член, 1.